

Udskriftsdato: lørdag den 13. juni 2026

VEJ nr 9140 af 22/01/2026 (Gældende)

Vejledning om tilkendelse af førtidspension m.v. efter lov om social pension

Ministerium: Beskæftigelses- og Ligestillingsministeriet

Journalnummer: Beskæftigelsesmin.,
Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering, j.nr. 2025-
19672

Vejledning om tilkendelse af førtidspension m.v. efter lov om social pension

Indholdsfortegnelse:

- 1 Indledning
- 2 Betingelser for tilkendelse af førtidspension
- 2.1 Vurdering af arbejdsevne
- 3 Påbegyndelse af sag om førtidspension
- 3.1 Anmodning om stillingtagen til førtidspension på det foreliggende grundlag
- 3.2 Afslag på førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet
- 3.3 Tilkendelse af førtidspension til personer, der ikke selv har rettet henvendelse herom
- 4 Sagsbehandling efter reglerne om førtidspension
- 4.1 Dokumentation eller særlige forhold som grundlag for tilkendelse af førtidspension
- 4.1.1 Tilkendelse af førtidspension til helt unge på grund af særlige forhold
- 4.2 Afgørelse om førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet
- 4.2.1 Sager hvor der kan tilkendes førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet
- 4.2.2 Forberedelse af sager, der ikke forelægges rehabiliteringsteamet
- 4.2.3 Terminalt syge
- 4.3 Førtidspension til personer der er tilkendt seniorpension
- 4.4 Tidspunkt for påbegyndelse og genoptagelse af sag om førtidspension
- 5 Grundlaget for afgørelser om førtidspension
- 5.1 Rehabiliteringsplanens forberedende del
- 5.2 Førtidspension til borgere der har afvist lægebehandling, jf. § 18 a
- 6 Kommunens afgørelse om førtidspension
- 6.1 Tidspunkt for tilkendelse af førtidspension
- 6.2 Tilkendelse af førtidspension med revision
- 6.3 Borgerens ret til at medvirke og til fremmøde
- 6.4 Frist for afgørelse
- 6.5 Vejledning om klageadgang
- 7 Personer der er tilkendt førtidspension
- 7.1 Hvilende pension
- 7.2 Inddragelse af pension
- 7.3 Frakendelse af førtidspension
- 7.3.1 Undtagelse for frakendelse for tidligere udsendte soldater m.v.
- 7.4 Førtidspension og arbejde
- 7.5 Tilbud til førtidspensionister efter lov om en aktiv beskæftigelsesindsats
- 8 Tilkendelse af førtidspension til personer bosat i udlandet
- 8.1 Udbetaling Danmark
- 8.2 Ansøgning og sagsbehandling
- 8.3 Tilvejebringelse af vurderingsgrundlag
- 8.4 Vurdering, partshøring og afgørelse
- 9 Indberetning af afgørelser i sager om førtidspension

1. Indledning

Vejledningen erstatter kapitel 2 og nr. 89 – 92 og nr. 103-109 i Vejledning om førtidspension fra 1. januar

2003, nr. 105 af 23. oktober 2002, som ændret ved vejledning nr. 55 af 31. august 2007, samt vejledning om tilkendelse af førtidspension mv. nr. 9288 af 17. april 2023. Vejledningen træder i kraft 1. februar 2026.

I denne vejledning gøres der rede for regler og praksis vedrørende tilkendelse og frakendelse af førtidspension samt hvilende pension, for personer tilkendt førtidspension efter reglerne i lov om social pension. De ændringer der er foretaget med Aftale om reform af beskæftigelsesindsatsen, der træder i kraft 1. februar 2026 er indarbejdet i denne vejledning. Det gælder særligt at ressourceforløb er afskaffet, således at der ikke kan påbegyndes nye forløb efter 1. februar 2026. Det vil derfor ikke længere være en betingelse for tilkendelse af førtidspension, at personen har deltaget i et ressourceforløb forud for tilkendelsen. Dokumentation fra gennemførte ressourceforløb vi fortsat kunne indgå som dokumentation i en sag om tilkendelse af førtidspension.

Vejledningen beskriver desuden reglerne om tilkendelse af førtidspension til personer bosat i udlandet, der administreres af Udbetaling Danmark. Vejledningen knytter sig således særligt til kapitel 3 om førtidspension, §§ 43-44 og om hvilende og frakendelse af førtidspension og § 62 om tilkendelse af førtidspension til personer bosat i udlandet i lov om social pension og bekendtgørelse af lov om social pension.

I vejledningen berøres desuden følgende regelsæt: Lov om aktiv en beskæftigelsesindsats, lov om organisering og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen m.v. samt bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

Vejledningen er bygget op, så den følger strukturen i kapitel 3 i lov om social pension.

Udvalgte principafgørelser fra Ankestyrelsen er indarbejdet i vejledningen.

I vejledningen er der anvendt følgende forkortelser:

- Lov om social pension (loven)
- Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats (LAB-loven)
- Bekendtgørelse om social pension (bkg.)
- Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område (retssikkerhedsloven)
- Vejledning om retssikkerhed og administration på det sociale område (retssikkerhedsvejledningen)
- Lov om social service (serviceloven)

Da den kommunale sagsbehandling skal ske i forhold til de samlede muligheder inden for den sociale lovgivning, kan denne vejledning om førtidspension ikke benyttes alene. Således må bl.a. de øvrige vejledninger på Social- og Boligministeriets og Beskæftigelsesministeriets områder benyttes, når dette er nødvendigt. Det gælder især vejledningerne til retssikkerhedsloven, LAB-loven, Lov om organisering og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen mv. og serviceloven.

Konsekvenser af beskæftigelsesreformen

Med Aftale om reform af beskæftigelsesindsatsen af 9. april 2025, ophæves reglerne om ressourceforløb pr. 1. februar 2026. Det betyder, at det ikke længere vil være en betingelse for at få tilkendt førtidspension, at det er dokumenteret, eller det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan forbedres ved deltagelse i et ressourceforløb. Der ændres ikke på, at det er en betingelse for at få tilkendt

førtidspension, at personens arbejdsevne er varigt nedsat, og at nedsættelsen er af et sådant omfang, at den pågældende uanset støtte efter den sociale lovgivning eller anden lovgivning, eller beskæftigelse i fleksjob, ikke vil være i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde. Dokumentation fra deltagelse i ressourceforløb vil fortsat kunne anvendes som dokumentation i sager om førtidspension.

Hovedelementerne om tilkendelse af førtidspension er fortsat:

– Førtidspension er en forsørgelsesydelse, der som udgangspunkt modtages frem til folkepensionsalderen.

– Det er en betingelse for tilkendelse af førtidspension, at arbejdsevnen er varigt nedsat, og at nedsættelsen er af et sådant omfang, at personen uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, herunder fleksjob, ikke er eller kan blive i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde. Det afgørende for, om der kan påbegyndes en sag om førtidspension, og om der kan tilkendes førtidspension, er således borgerens arbejdsevne.

– Ved arbejdsevne forstås evnen til at kunne opfylde de krav, der stilles på arbejdsmarkedet til at kunne udføre forskellige konkret specificerede arbejdsopgaver med henblik på at opnå indtægt til hel eller delvis selvforsørgelse.

– Det er en forudsætning for, at der kan tilkendes førtidspension, at alle relevante muligheder for at udvikle arbejdsevnen har været forsøgt, herunder jobafklaringsforløb, aktiverings, behandlingsmæssige og andre foranstaltninger.

– Førtidspension kan som hovedregel ikke tilkendes personer under 40 år. Personer under 40 år kan dog tilkendes førtidspension, hvis det er dokumenteret eller det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan forbedres, og betingelserne for tilkendelse af førtidspension i øvrigt er opfyldt.

Fleksjob til personer med aktuelt meget begrænset arbejdsevne

Beskæftigelsesreformen ændrer ikke på, at personer med aktuelt meget begrænset arbejdsevne kan visiteres til fleksjobordningen. Hvis en borgers arbejdsevne er varigt og væsentligt nedsat, og det vurderes, at personen aktuelt har en meget lille arbejdsevne, kan borgeren blive visiteret til et fleksjob, hvis der er mulighed for, at den pågældendes arbejdsevne kan udvikles, således at personen kan øge sin arbejdsindsats inden for en rimelig periode. Den ”rimelige periode”, som borgerens arbejdsevne skal udvikles indenfor, er ikke nærmere fastsat i loven. Visiteres en borger med en aktuelt meget begrænset arbejdsevne ind i fleksjobordningen, skal der altid anlægges et udviklingsperspektiv. Det skal fremgå af borgerens sag, at kommunen har vurderet, at der er mulighed for, at arbejdsevnen kan udvikles inden for en rimelig periode. Det bør endvidere fremgå, hvad det konkrete udviklingsmål er.

Kommunen skal løbende følge op på, om borgerens arbejdsevne udvikler sig som forudsat. Hvis arbejdsevnen ikke udvikles i det forventede omfang, skal kommunen overveje, om der skal indledes en sag om førtidspension. Hvis borgeren i sådanne sager selv ønsker at fastholde en tilknytning til arbejdsmarkedet i et fleksjob, uanset at borgerens arbejdsevne er meget begrænset, og der ikke er mulighed for udvikling, vil borgeren kunne fortsætte i fleksjobbet på få timer. Borgerens egen motivation og ønsker bør således tillægges afgørende vægt, når kommunen vurderer, hvorvidt borgeren kan fortsætte i fleksjobbet, selvom der ikke er sket en udvikling.

Reglerne om fleksjob fremgår af LAB-loven med tilhørende bekendtgørelser og vejledninger.

2. Betingelser for tilkendelse af førtidspension

Kapitel 3 i lov om social pension indeholder reglerne for tilkendelse af førtidspension, sagsbehandling og afgørelse.

Omfanget af borgerens arbejdsevne er tilkendelseskræterium for førtidspension.

Den centrale indsats for at forebygge førtidspension består i at udvikle evnen til at kunne varetage et arbejde på så normale vilkår som muligt. Den forebyggende indsats for at udvikle arbejdsevnen i form af tilbud om virksomhedspraktik, jobafklaringsforløb, samt andre foranstaltninger mv. sker efter LAB-loven med tilhørende bekendtgørelser og vejledninger samt den sociale lovgivning og sundhedslovgivningen.

Reglerne om sagsbehandling i bekendtgørelsen om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv. skal anvendes ved behandling af sager om førtidspension, jf. også afsnit 4.

Lovens § 16

§ 16. Førtidspension kan tilkendes personer i alderen fra 40 år til folkepensionsalderen, jf. dog stk. 2.

Stk. 2. Personer i alderen fra 18 til 39 år kan tilkendes førtidspension, hvis det er dokumenteret eller det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan forbedres ved deltagelse i relevante jobafklaringsforløb, aktiverings-, behandlingsmæssige eller andre foranstaltninger.

Stk. 3. Det er en betingelse for at få tilkendt førtidspension efter stk. 1 eller 2,

1) at personens arbejdsevne er varigt nedsat, og

2) at nedsættelsen er af et sådant omfang, at pågældende uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, herunder beskæftigelse i fleksjob, ikke vil være i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde.

Efter lovens § 16, stk. 1, kan førtidspension tilkendes personer i alderen fra 40 år til folkepensionsalderen med en varig og væsentlig nedsat arbejdsevne, hvis de opfylder en række betingelser herunder om indfødsret, bopæl og optjening.

Personer i alderen 18 - 39 år skal som udgangspunkt ikke have tilkendt førtidspension.

Efter lovens § 16, stk. 2, kan personer i alderen 18 - 39 år tilkendes førtidspension, hvis det er dokumenteret eller det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan forbedres ved deltagelse i relevante jobafklaringsforløb, aktiverings-, behandlingsmæssige eller andre foranstaltninger.

Der kan tilkendes førtidspension, når personens arbejdsevne er varigt nedsat, og når nedsættelsen er af et sådant omfang, at pågældende uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, herunder beskæftigelse i fleksjob, ikke vil være i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, jf. lovens § 16, stk. 3.

2.1. Vurdering af arbejdsevne

Det er en betingelse, at arbejdsevnen er varigt nedsat, og at nedsættelsen er af et sådant omfang, at personen ikke er eller kan blive i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, jf. § 16,

stk. 3. Det afgørende for, om der kan påbegyndes en sag om førtidspension, og om der kan tilkendes førtidspension, er således borgerens arbejdsevne.

Begrebet arbejdsevne fokuserer på en borgers muligheder for aktuelt eller i fremtiden at blive i stand til at udføre arbejdsmæssig beskæftigelse. Det afgørende er, hvad en person kan - eller kan bringes til at kunne - vurderet i forhold til enhver form for arbejde på arbejdsmarkedet. Der skal derfor ses bredt på nuværende og fremtidige beskæftigelsesmuligheder.

Arbejdsevnen vurderes i forhold til, om en borger er eller kan blive i stand til at forsørge sig selv ved at arbejde. Det er afgørende at tage stilling til, om dette er muligt samt hvilke foranstaltninger, der eventuelt vil kunne gøre selvforsørgelse mulig.

Det er en forudsætning for at kunne tage stilling til spørgsmålet om selvforsørgelse, at borgerens ressourcer og udviklingsmuligheder beskrives og vurderes i forhold til de krav, der stilles på arbejdsmarkedet.

Arbejdsevne er således defineret direkte i forhold til det aktuelle arbejdsmarked, og de krav der stilles som forudsætning for at kunne varetage konkrete arbejdsfunktioner. Dermed er arbejdsevne et dynamisk begreb, som forandres i takt med, at kravene til at kunne udføre konkret specificerede arbejdsopgaver ændrer sig - men også i takt med at selve arbejdsopgaverne ændrer sig fx på grund af den teknologiske udvikling.

Det er en betingelse for tilkendelse af førtidspension, at arbejdsevnen er varigt nedsat i forhold til ethvert erhverv.

Da der er tale om en meget bred arbejdsmarkedsorienteret tilgang, følger det også, at der i helhedsvurderingen af borgerens situation skal ses bredt på de forskellige arbejdsmarkedsrettede ressourcer, en borger måtte have.

Ved vurderingen af arbejdsevnen skal restitueringsmulighederne overvejes. Fx kan en fysisk eller psykisk handicappet borger ved varetagelse af et job/fleksjob blive så fysisk eller psykisk afkræftet, at vedkommende varigt ikke vil være i stand til at restituere sig. Dette skal indgå i vurderingen af, om den pågældende er i besiddelse af en reel arbejdsevne, som kan benyttes på arbejdsmarkedet.

Arbejdsevnekriteriet er et fremadrettet begreb, der fokuserer på ressourcer og udviklingsmuligheder, hvor alle relevante muligheder for at udvikle arbejdsevnen skal være afprøvet, inden en sag kan overgå til behandling efter reglerne om førtidspension.

Helhedsvurdering

Ved vurderingen af arbejdsevnen skal der foretages en helhedsvurdering af personens ressourcer og udviklingsmuligheder. Det betyder, at arbejdsevnen vurderes på grundlag af en samlet beskrivelse og vurdering af borgerens faglige og personlige ressourcer, udviklingsmuligheder og barrierer. Det betyder også, at helbredsmæssige forhold, herunder lægeerklæringer fra egen læge eller speciallæge er væsentlige, men alene et delelement i den samlede vurdering af en persons arbejdsevne.

Varighed

Ved vurderingen af om varighedskriteriet er opfyldt, for så vidt angår behandlingsmæssige foranstaltninger, skal det undersøges, om der er konkrete behandlingsmuligheder, der, realistisk og uden fare for liv og førlighed, kan gennemføres med henblik på at opnå en bedring i borgerens tilstand. I denne forbindelse skal kommunen være opmærksom på, at borgeren kan afvise at modtage behandling i form af operation eller lægeordnet medicin eller lægebehandling af tilsvarende indgribende karakter uden, at det må tillægges betydning ved vurderingen af borgerens ret til førtidspension, jf. lovens § 18 a. Se denne

vejlednings punkt 5.2. Vurderingen og oplysninger om konkrete behandlingsmuligheder skal fremgå af dokumentationen i rehabiliteringsplanens forberedende del.

Det er helt centralt, at arbejdsevnen skal være varigt nedsat, da førtidspension er en varig forsørgelsesydelse i modsætning til fx ressourceforløbsydelse, sygedagpenge og kontanthjælp.

Der kan i ganske særlige tilfælde tilkendes førtidspension, selvom det ikke er helt åbenbart, at der ikke på længere sigt kan opnås en vis forbedring af arbejdsevnen ved yderligere forsøg på behandling, jf. lovens § 20, stk. 1, 2. punktum og afsnit 6.2 i denne vejledning.

Oplysning af sagen

I retssikkerhedsloven er der fastsat regler for indhentelse af de oplysninger, der er nødvendige for at træffe afgørelse i en sag, herunder også i sager om førtidspension. Der henvises til vejledning om retssikkerhed og administration på det sociale område.

Vedrørende indhentelse af fortrolige oplysninger m.v. inden for den sociale lovgivning henvises til forvaltningsloven og straffeloven samt Justitsministeriets vejledning om forvaltningsloven. Efter § 11 i retssikkerhedsloven har personer, der søger om eller får hjælp efter den sociale lovgivning, pligt til at medvirke til sagens oplysning. Borgeren har pligt til at medvirke til at få de oplysninger frem, som er nødvendige for at afgøre om og i givet fald hvilken hjælp, personen er berettiget til.

Kommunen kan efter § 11 i retssikkerhedsloven indhente de oplysninger, der er eller må anses for nødvendige for at behandle sagen. Kommunen kan pålægge offentlige myndigheder at give oplysninger og dokumentation. Udskrifter mv. kan kræves uden betaling.

Samtykke

Kommunen skal som udgangspunkt indhente samtykke fra borgeren til at indhente oplysninger efter § 11 a, i retssikkerhedsloven.

I visse tilfælde kan kravet om samtykke fraviges efter § 11 c. Hvis det er nødvendigt for sagens behandling, kan kravet om samtykke fraviges. I de tilfælde, hvor det er kommunen, der rejser en sag om førtidspension, selvom borgeren ikke ønsker førtidspension, bør kommunen således også forsøge at få samtykke til at indhente de nødvendige oplysninger i sagen. Hvis et samtykke ikke kan opnås i sådanne sager, hvor det er nødvendigt for myndigheden at træffe en afgørelse og dermed nødvendigt at indhente de relevante oplysninger, må kommunen alligevel indhente oplysningerne, jf. retssikkerhedslovens § 11c, stk. 1, nr. 2.

Kommunen skal oplyse borgeren om pligten til at give oplysninger, som er nødvendige for at afgøre sagen, og om kommunens adgang til at indhente oplysninger efter § 11 a, stk. 1, nr. 1, i retssikkerhedsloven.

Det følger af § 11 b i retssikkerhedsloven, at hvis borgeren ikke medvirker eller ikke giver samtykke til, at myndigheden kan indhente oplysninger, skal myndigheden behandle sagen på det foreliggende grundlag, med mindre oplysningerne kan indhentes uden samtykke.

Kommunen skal orientere om konsekvenserne af et manglende samtykke, jf. retssikkerhedsloven § 12, nr. 3 jf. § 11 b.

Der henvises i øvrigt til kapitel 3 a i retssikkerhedsloven.

3. Påbegyndelse af sag om førtidspension

Lovens § 17

§ 17. Kommunalbestyrelsen skal behandle en henvendelse om førtidspension i forhold til alle de muligheder, der findes for at yde hjælp efter den sociale lovgivning, jf. § 5 i lov om retssikkerhed og administration på det sociale område, jf. dog stk. 2 og 3.

Stk. 2. Personer, som ønsker, at kommunalbestyrelsen alene tager stilling til spørgsmålet om førtidspension, kan dog anmode herom. I sådanne tilfælde forelægges sagen på det foreliggende dokumentationsgrundlag for kommunens rehabiliteringsteam, jf. dog stk. 3. Kommunalbestyrelsen træffer umiddelbart efter rehabiliteringsteamets indstilling i sagen afgørelse om, at sagen på det foreliggende dokumentationsgrundlag overgår til behandling efter reglerne om førtidspension.

Stk. 3. I sager efter stk. 2 kan kommunalbestyrelsen træffe afgørelse om, at en sag overgår til behandling efter reglerne om førtidspension uden forudgående forelæggelse for rehabiliteringsteamet, når kommunalbestyrelsen vurderer, at det er utvivlsomt, at personen ikke opfylder betingelserne for tilkendelse af førtidspension.

Stk. 4. Kommunalbestyrelsen kan påbegynde en sag eller træffe afgørelse om tilkendelse af førtidspension til en person, der ikke selv har rettet henvendelse herom.

Det følger af § 5 i retssikkerhedsloven, at kommunen skal behandle en henvendelse om førtidspension i forhold til alle de muligheder, der findes for at yde hjælp efter den sociale lovgivning, herunder også rådgivning og vejledning. Kommunen skal desuden være opmærksom på, om der kan søges om hjælp hos en anden myndighed eller efter anden lovgivning. En ansøgning om hjælp skal behandles bredt ud fra en samlet vurdering af borgerens situation efter reglerne i retssikkerhedsloven.

Kommunen skal således ud fra en helhedsvurdering træffe afgørelse om, hvilket forsørgelsesgrundlag der er det rigtige i den konkrete sag.

Kommunen skal skriftligt give pågældende, der har søgt om en social ydelse, besked om kommunens vurdering, jf. retssikkerhedslovens §§ 6-7.

Træffer kommunen afgørelse om, at borgeren skal have en anden form for hjælp end den, pågældende konkret har søgt om, har borgeren mulighed for at indbringe afgørelsen for Ankestyrelsen efter de almindelige klageregler.

3.1. Anmodning om stillingtagen til førtidspension på det foreliggende grundlag

Som hovedregel er det en forudsætning for tilkendelse af førtidspension, at de relevante muligheder for at forbedre arbejdsevnen har været afprøvet i praksis ved deltagelse i en tværfaglig indsats med beskæftigelsesrettede tilbud og eksempelvis tilbud efter social- og sundhedslovgivningen, der kan udvikle personens arbejdsevne, og at der i rehabiliteringsplanens forberedende del foreligger dokumentation for, at arbejdsevnen varigt ikke kan forbedres.

En undtagelse til hovedreglen er, at en person har mulighed for at anmode kommunen om, at der alene tages stilling til spørgsmålet om førtidspension på det foreliggende grundlag, jf. lovens § 17, stk. 2.

Kommunen skal i disse tilfælde meddele den pågældende, at behandlingen af sagen vil ske på grundlag af den dokumentation, der allerede eksisterer. De foreliggende oplysninger anvendes til udarbejdelse af den

forberedende del af borgerens rehabiliteringsplan og til at udforme de krævede redegørelser og faglige forklaringer efter lovens § 19, stk. 1, som i denne type sager kan være ufuldstændige.

At en ansøgning behandles på det foreliggende grundlag betyder, at der ikke skal foretages yderligere afklaring af arbejdsevnen, hverken i form af en aktiv indsats eller nye helbredsmæssige undersøgelser. Kommunen skal dog sikre, at relevant dokumentation der allerede foreligger indhentes og indgår i sagen, det kan f.eks. være oplysninger fra andre forvaltninger i kommunen eller aktuelle helbredsoplysninger der foreligger i sundhedssektoren herunder hos ansøgerens praktiserende læge.

Sagen forelægges kommunens rehabiliteringsteam på det foreliggende dokumentationsgrundlag, og kommunen skal umiddelbart efter rehabiliteringsteamets indstilling i sagen træffe afgørelse om, at sagen på det foreliggende dokumentationsgrundlag overgår til behandling efter reglerne om førtidspension.

Sagen overgår således til behandling efter reglerne om førtidspension, jf. lovens § 17, stk. 2, uanset om det er dokumenteret, at pågældendes arbejdsevne ikke kan forbedres ved deltagelse i jobafklaringsforløb eller aktiverings-, og behandlingsmæssige samt andre foranstaltninger.

I principafgørelse 39-17 har Ankestyrelsen udtalt, at i forhold til at forelægge sagen på møde i rehabiliteringsteamet har kommunen pligt til at forelægge sagen uden unødigt ophold. Kommunen skal imidlertid have tid til at udarbejde rehabiliteringsplanens forberedende del og at få arrangeret et teammøde. Kommunen skal træffe afgørelse om påbegyndelse af sagen på det foreliggende grundlag hurtigst muligt og i umiddelbar tilknytning til teamets afgivelse af indstilling i sagen. Efter praksis vil 3 uger være for lang tid efter teammødet.

I sager, der behandles efter § 17, stk. 2, skal lægeerklæringen LÆ 265 ikke indhentes, jf. § 4, stk. 1, i bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv. Hvis LÆ 265 allerede foreligger, skal den indgå i sagen.

Sagen er påbegyndt den dato, hvor kommunen træffer afgørelse om, at sagen på det foreliggende dokumentationsgrundlag skal behandles som en sag om førtidspension, jf. bkg. § 3, stk. 2. Kommunen bør forelægge sagen for rehabiliteringsteamet hurtigst muligt og træffe afgørelsen om at påbegynde sagen i umiddelbar tilknytning til, at rehabiliteringsteamet har afgivet indstilling i sagen.

Hvis dokumentationsgrundlaget er tilstrækkeligt, og lovens betingelser for tilkendelse af førtidspension er opfyldt, tilkender kommunen førtidspension. Hvis dokumentationsgrundlaget ikke er tilstrækkeligt, eller hvis der på det foreliggende grundlag ikke kan tages stilling til, i hvilket omfang arbejdsevnen er nedsat, gives der afslag på tilkendelse af førtidspension. I sådanne tilfælde skal kommunen herefter vurdere, om der er grundlag for at yde anden form for hjælp efter den sociale eller anden lovgivning.

I principafgørelse 39-17 tog Ankestyrelsen stilling til, i hvilket omfang nye oplysninger kan indgå i det foreliggende grundlag:

Nye oplysninger inden rehabiliteringsteamets møde

Ved det foreliggende dokumentationsgrundlag forstås det materiale, som allerede er udarbejdet inden mødet i rehabiliteringsteamet. Kommunen skal indhente det til brug for sagsbehandlingen. Nye undersøgelser eller lignende skal ikke indhentes i sagen. Kommunen skal udarbejde rehabiliteringsplanens forberedende del, men skal ikke indhente borgerens praktiserende læges vurdering (LÆ265).

Nye oplysninger på rehabiliteringsteamets møde:

Borgeren deltager i rehabiliteringsteamets møde og kan komme med bemærkninger og oplysninger på mødet. Det betyder, at oplysninger, der kommer frem på mødet i teamet, kan indgå i sagen. Teamet kan ikke udsætte sagen for at indhente nye lægeundersøgelser eller lignende.

Nye oplysninger på genforelæggelsesmøde i rehabiliteringsteamet:

Hvis kommunen ikke kan følge teamets indstilling, skal sagen genforelægges for teamet. Når rehabiliteringsteamet har revurderet sagen og afgivet en ny indstilling, træffer kommunen afgørelse. Borgeren deltager i alle rehabiliteringsteamets møder om borgerens sag. Borgeren kan oplyse sin sag yderligere på mødet. Det betyder, at oplysninger, som kommer frem på genforelæggelsesmødet i rehabiliteringsteamet, kan indgå i grundlaget for sagens afgørelse.

Nye oplysninger derefter:

Når sidste møde i rehabiliteringsteamet er afholdt, og teamet har afgivet indstilling, træffer kommunen afgørelse om, at sagen på det foreliggende grundlag overgår til behandling efter reglerne om førtidspension. Når kommunen har truffet den afgørelse, kan der som udgangspunkt ikke indgå yderligere oplysninger i sagen. Borgeren skal have mulighed for at udtale sig i et møde over for dem, som skal træffe afgørelse, inden der træffes afgørelse om førtidspension. Dette møde afholdes efter, at sagen er påbegyndt, og efter at grundlaget for vurderingen af sagen er gjort færdigt og afsluttet med teamets indstilling i sagen. Det er derfor som udgangspunkt ikke muligt at inddrage nye oplysninger fra dette møde. Dette gælder dog ikke, hvis der er tale om oplysninger, som allerede forelå, før rehabiliteringsteamet afgav indstilling i sagen, men som af en eller anden grund ikke er med i sagen. Det betyder, at hvis borgeren kommer med oplysninger, som allerede forelå, før rehabiliteringsteamet afgav indstilling, kan denne dokumentation indgå i kommunens grundlag for at afgøre sagen om førtidspension.

Nye oplysninger til Ankestyrelsen:

Nye oplysninger, som kommer frem i klagesagen hos Ankestyrelsen, kan kun indgå i det omfang, kommunen skulle have inddraget dem i sin sagsbehandling. Andre nye mellemkommende oplysninger skal ikke indgå i Ankestyrelsens afgørelsesgrundlag.

Hvis kommunen fx i forbindelse med udarbejdelsen af rehabiliteringsplanens forberedende del vurderer, at det er utvivlsomt, at borgeren ikke opfylder betingelserne for tilkendelse af førtidspension, kan kommunen vælge at lade sagen overgå til behandling efter reglerne om førtidspension og give afslag på førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet, jf. lovens § 17, stk. 3 og denne vejlednings afsnit 3.2.

3.2. Afslag på førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet

Kommunen kan træffe afgørelse om, at en sag om førtidspension på det foreliggende grundlag jf. lovens § 17, stk. 2 overgår til behandling efter reglerne om førtidspension uden forudgående forelæggelse for rehabiliteringsteamet, når kommunen vurderer, at det er utvivlsomt, at personen ikke opfylder betingelserne for tilkendelse af førtidspension, jf. lovens § 17, stk. 3. Det kan fx være tilfældet i sager, hvor der ikke er den nødvendige dokumentation i sagen, til at kommunen kan vurdere personens helbred eller arbejdsevne, eller i sager hvor personen er tilstrækkelig udredt, men hvor sagens oplysninger dokumenterer, at borgers arbejdsevne ikke er nedsat i en sådan grad, at der kan tilkendes førtidspension. Der skal foretages en konkret og individuel vurdering i hver enkelt sag. Såfremt der er tvivl om, hvorvidt borgeren skal have afslag på førtidspension, skal sagen forelægges rehabiliteringsteamet.

I principafgørelse 26-19 vurderede Ankestyrelsen i sag nr. 3, at der ikke var grundlag for at træffe afgørelse om afslag på ansøgning om førtidspension på det foreliggende grundlag uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet, idet det ikke var utvivlsomt, at borgeren ikke opfyldte betingelser for tilkendelse af førtidspension.

Borgeren led af ADHD, forstyrret personlighedsstruktur, angst og social fobi. Derudover havde han en skadelig brug af alkohol. Han var ikke klar til at stoppe sit alkoholmisbrug, men deltog gerne i samtaler med psykolog/psykiater. Han var ikke interesseret i Antabus.

Ankestyrelsens Beskæftigelsesudvalg vurderede, at der var grundlag for at forelægge sagen for rehabiliteringsteamet inden afgørelse om førtidspension. Dette blev vurderet på baggrund af oplysninger om hans helbred, lange fravær fra arbejdsmarkedet, hans misbrug og det nedsatte funktionsniveau samt de mange forsøg på behandling, støtte til ophør med misbrug og de beskæftigelsesrettede tilbud, som han allerede havde deltaget i, herunder i et ressourceforløb.

Udvalget lagde bl.a. vægt på det lange psykiatriløb som var afsluttet i juni 2013. Borgeren var, uden succes, forsøgt motiveret til at starte i misbrugscenter. Borgerens bostøtte beskrev desuden et lavt funktionsniveau i hverdagen. I praktik havde han alene klaret at møde én time om ugen i en måned, hvorefter han udeblev på grund af angstanfald og andre helbredsproblematikker.

Borgeren havde således været i relevant behandling igennem mange år og havde deltaget i flere relevante arbejdsafklaringer, uden at det havde hjulpet.

I principafgørelse 40-17 fandt Ankestyrelsen, at kommunens beslutning om at påbegynde sag om førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet er en afgørelse, som kan påklages til Ankestyrelsen.

Når der er tale om en sag efter lovens § 17, stk. 2, skal kommunen fortsat udarbejde rehabiliteringsplanens forberedende del ud fra sagens foreliggende oplysninger i samarbejde med borgeren.

Opstår der tvivl om sagens udfald, efter at den er overgået til behandling efter reglerne om førtidspension uden forudgående forelæggelse for rehabiliteringsteamet, skal sagen forelægges rehabiliteringsteamet, inden der kan træffes afgørelse. I disse sager træffer kommunen afgørelse om, at sagen overgår til behandling efter reglerne om førtidspension også selvom det ikke er dokumenteret, at personens arbejds-evne ikke kan forbedres ved deltagelse i, jobafklaringsforløb, aktiverings-, eller behandlingsmæssige samt andre foranstaltninger.

I principafgørelse 39-17 har Ankestyrelsen udtalt, at når kommunen vælger at give afslag på en ansøgning om førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet, skal kommunen træffe afgørelse om påbegyndelse af sagen på det foreliggende grundlag hurtigst muligt og i umiddelbar tilknytning til anmodningen.

Kommunerne vælger selv om, den vil benytte sig af muligheden for at undlade at forelægge sådanne sager for rehabiliteringsteamet, og kommunen kan altid vælge at forelægge sagen for rehabiliteringsteamet, hvis kommunen ønsker det.

3.3. Tilkendelse af førtidspension til personer, der ikke selv har rettet henvendelse herom

Kommunen kan af egen drift forelægge en sag for rehabiliteringsteamet, med henblik på at påbegynde en sag om førtidspension og tilkende førtidspension til en person, der ikke selv har rettet henvendelse herom, når det er helt åbenbart, at personens arbejdsevne ikke kan forbedres jf. lovens § 17, stk. 4. Det kan fx være på grund af svær kronisk hjerneskade eller andre tilstande, hvor borgeren ikke er i stand til at varetage egne interesser. Kommunens afgørelse om at rejse en pensions sag kan ankes.

Behandlingen af sager efter lovens § 17, stk. 4, skal også ske efter reglerne i bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om, fleksjob, førtidspension mv.

4. Sagsbehandling efter reglerne om førtidspension

Lovens § 18

§ 18. Kommunalbestyrelsen træffer afgørelse om, at sagen overgår til behandling efter reglerne om førtidspension, når det er dokumenteret eller det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at den pågældendes arbejdsevne ikke kan forbedres ved deltagelse i relevante jobafklaringsforløb eller aktiverings-, behandlingsmæssige eller andre foranstaltninger, jf. dog § 17, stk. 2 og § 18 a.

Stk. 2. Det er en betingelse for, at en sag kan overgå til behandling efter reglerne om førtidspension, at sagen har været forelagt kommunens rehabiliteringsteam. Det gælder dog ikke i sager, der behandles efter § 17, stk. 3, eller i sager, hvor kommunalbestyrelsen vurderer, at det er helt åbenbart, at personens arbejdsevne ikke kan forbedres, og

- 1) sundhedskoordinatoren har udtalt sig eller
- 2) personen er terminalt syg.

Det fremgår af lovens § 18, stk. 1, at kommunen træffer afgørelse om, at en sag overgår til behandling efter reglerne om førtidspension, når det er dokumenteret, eller det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at den pågældendes arbejdsevne ikke kan forbedres ved deltagelse i relevante jobafklaringsforløb eller aktiverings-, behandlingsmæssige eller andre foranstaltninger, jf. dog § 17, stk. 2 og § 18 a.

Sager om førtidspension skal som hovedregel forelægges kommunens rehabiliteringsteam, der indstiller til tilkendelse af eller afslag på førtidspension.

Arbejdet i rehabiliteringsteamet skal medvirke til, at der sker en samtidig afklaring af den enkeltes beskæftigelsesmæssige, sociale og helbredsmæssige ressourcer, og at der iværksættes en koordineret indsats på tværs af forvaltninger med ét fælles mål i forhold til arbejdsmarkedet. Rehabiliteringsteamet skal bl.a. behandle sager om fleksjob, og førtidspension og skal efter et møde med borgeren indstille, hvilken indsats teamet anbefaler.

Rehabiliteringsplan

Borgere, der skal have deres sag behandlet i et rehabiliteringsteam, skal have udarbejdet en rehabiliteringsplan. Planen udarbejdes i samarbejde mellem sagsbehandler og borger. Rehabiliteringsplanen består af en forberedende del og en indsatsdel. Den forberedende del, udarbejdes i alle sager, der forelægges rehabiliteringsteamet, og den danner grundlag for sagens behandling i teamet. Planens indsatsdel udarbejdes kun for borgere, der får et jobafklaringsforløb.

I rehabiliteringsplanens forberedende del beskrives borgerens uddannelses- og/eller beskæftigelsesmål og borgerens jobmæssige, sociale og helbredsmæssige ressourcer og udfordringer, herunder dokumentation

for den forudgående indsats på disse områder samt den praktiserende læges vurdering af personens helbredsmæssige situation i forhold til at kunne arbejde.

Reglerne i bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension m.v., skal anvendes ved kommunens vurdering af personens arbejdsevne i sager om førtidspension, jf. bkg. § 4.

De regler om sagsbehandling, der gælder for beskrivelse og vurdering af arbejdsevne, er således ens for sager om fleksjob, og førtidspension.

Klinisk funktion og sundhedskoordinator

Der er en struktureret model for samarbejdet mellem kommuner og regioner på beskæftigelsesområdet i forhold til behandlingen af sager om fleksjob og førtidspension. Samarbejdet betyder blandt andet, at regionens rådgivning i sager, der behandles i det kommunale rehabiliteringsteam, primært sker gennem regionens sundhedskoordinator. Sundhedskoordinatoren er regionens repræsentant i rehabiliteringsteamet og er forankret i en klinisk funktion i regionen.

Reglerne om sundhedskoordinator og klinisk funktion fremgår af lov om organisering af og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen m.v. og bekendtgørelse om kommuner og regioners samarbejde om sundhedsfaglig rådgivning og vurdering i sager om, fleksjob, førtidspension, seniorpension m.v.

Klinisk funktion

Alle regioner har oprettet en klinisk funktion. Kommunerne og de regioner, hvori kommunerne er beliggende, har indgået en samarbejdsaftale om sundhedsfaglig rådgivning og vurdering, som varetages af den kliniske funktion i regionen.

Klinisk funktion leverer følgende ydelser til de enkelte kommuner:

- sundhedskoordinator som er regionens repræsentant i kommunens rehabiliteringsteams,
- sundhedsfaglig rådgivning i løbende sager om fleksjob, tilskud til selvstændig erhvervsdrivende med nedsat arbejdsevne, førtidspension m.v.,
- Udtalelse fra sundhedskoordinator i sager om førtidspension, hvor sagen ikke forelægges rehabiliteringsteamet, jf. lovens § 18, stk. 2,
- vurdering i sager, der skal behandles eller er under behandling i rehabiliteringsteamet
- vurdering i løbende sager om fleksjob, tilskud til selvstændig erhvervsdrivende med nedsat arbejdsevne og førtidspension m.v. samt
- vurdering af, om anden lægelig behandling kan anbefales.

Speciallægeattester i de ovennævnte sager må kun rekvireres fra regionens kliniske funktion.

Sundhedskoordinator

Sundhedskoordinatoren med regional forankring i klinisk funktion skal bistå kommunen i forhold til vurdering af de konkrete sager, herunder behovet for lægefaglig rådgivning og vurdering. Sundhedskoordinatoren kan med borgerens skriftlige samtykke drøfte de sundhedsfaglige aspekter med borgerens læge, og efter aftale med kommunen kan sundhedskoordinator drøfte dette med borgeren.

Sundhedskoordinatoren deltager på alle møder i rehabiliteringsteamet. Sundhedskordinator skal sikre, at helbredsforholdene er tilstrækkeligt belyst, og bidrage med sundhedsfaglig rådgivning i forhold til borgerens muligheder for arbejde eller uddannelse. Sundhedskoordinatorens vurdering indgår i teamets indstilling i den enkelte sag.

Den sundhedsfaglige behandling sker fortsat efter reglerne i sundhedslovgivningen.

4.1. Dokumentation eller særlige forhold som grundlag for tilkendelse af førtidspension

Grundlaget for at træffe afgørelse om førtidspension skal indeholde dokumentation for at alle relevante indsatser i den beskæftigelsesrettede indsats, herunder deltagelse i jobafklaringsforløb, er udtømt, jf. lovens § 19, stk. 1, nr. 2. Det afhænger naturligvis af karakteren af den enkelte sag, hvor omfattende oplysninger, der skal foreligge og eventuelt indhentes i forbindelse med behandlingen af en sag i rehabiliteringsteamet.

Når kommunen vurderer, at en person, der har komplekse problemer ud over ledighed, har behov for en tværfaglig indsats, er det op til kommunen at vurdere, hvordan det bedst sikres, at personen får den rette indsats. Kommunen skal tilrettelægge en tværfaglig indsats med beskæftigelsesrettede tilbud og eksempelvis tilbud efter social- og sundhedslovgivningen, der kan udvikle personens arbejdsevne.

Det er som udgangspunkt en forudsætning for, at der kan tilkendes førtidspension, at kommunen kan fremlægge konkret dokumentation for, at der er gennemført en relevant og individuelt tilrettelagt indsats for at udvikle arbejdsevnen.

Ved tilkendelse af førtidspension skal sagen være tilstrækkeligt oplyst, og det skal være dokumenteret, at borgeren opfylder betingelserne for førtidspension. Sagerne skal dog ikke "overoplyses" eller afvente unødvendig dokumentation.

Det betyder, at kommunen i hver enkelt sag skal vurdere – om og i givet fald – hvilke indsatser, der er relevante at afprøve i forhold til udvikling af borgerens arbejdsevne.

Kravet til dokumentation for, at arbejdsevnen ikke kan forbedres anses som opfyldt, når:

– helbredsoplysninger i sig selv dokumenterer, at der er ret til førtidspension (helt åbenbart på grund af særlige forhold – som eksempel kan nævnes personer med betydelig nedsat psykisk funktionsevne som følge af alvorlig udviklingshæmning, personer med alvorlig hjerneskade eller en alvorlig sindslidelse samt personer med alvorlige lidelser, hvor de medicinske behandlingsmuligheder er udtømte, og prognosen er, at sygdommen er fremadskridende og/eller kun giver kort restlevetid), eller– helbredsoplysninger sammen med øvrige oplysninger om borgerens ressourcer, personlige og faglige kompetencer, samt oplysninger om resultatet af relevante indsatser som borgeren har modtaget for at udvikle arbejdsevnen, dokumenterer, at der er ret til førtidspension (helt åbenbart på grund af dokumentation).

I principafgørelse 58-18 om ressourceforløb - førtidspension - arbejdsevne - dokumentationskrav – udviklingsperspektiv fastslår Ankestyrelsen bl.a.:

Der er ikke udviklingsperspektiv for borgerens arbejdsevne, når fx:

– der ikke er muligheder for bedring af borgerens meget dårlige helbredstilstand,

– der ikke er muligheder for bedring af borgerens meget ringe funktionsevne,

– det enten er dokumenteret eller på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan forbedres ved iværksættelse af udviklende og afklarende forløb,

– der peges på tiltag, som udelukkende har sigte på forbedring af borgerens livskvalitet.

Der er et udviklingsperspektiv for borgerens arbejdsevne, når fx:

– der er relevante behandlingsmuligheder,

– borgerens arbejdsevne ikke er afklaret og prøvet udviklet i forhold til det brede arbejdsmarked, under hensyntagen til borgerens skånebehov og funktionsniveau,

– manglende iværksættelse af afklaringsforløb ikke alene er udtryk for borgerens arbejdsevne, men også skyldes andre årsager, fx borgerens motivation,

– det er relevant at overveje, bl.a. om der er behov for mentor, funktionsevnebeskrivelse i hjemmet og/eller hjælpemidler.

Der henvises til principafgørelsen for konkrete eksempler.

I principafgørelse 37-19 om funktionelle lidelser fastslår Ankestyrelsen bl.a. at, der altid skal foretages en konkret og individuel vurdering af, om der er udviklingsperspektiv i forhold til personens arbejdsevne, også i sager, hvor personen har en funktionel lidelse.

Funktionel lidelse bruges som samlebetegnelse for en række lidelser, der alle er kendetegnet ved, at personen har et eller flere fysiske symptomer, som påvirker funktionsevnen og livskvalitet markant og i en længere periode. Mennesker, der har en funktionel lidelse, kan have vidt forskellige symptomer og sygdomsforløb.

Funktionelle lidelser kan i de sværeste tilfælde være invaliderende. Et fælles kendetegn er, at lidelserne ikke kan påvises ved blodprøver, røntgenundersøgelser eller andre medicinske tests.

Eksempler på syndromer og tilstande, der kan beskrives under samlebetegnelsen funktionelle lidelser, der har størst hyppighed og sygdomsbyrde, er bl.a. irriterabel tyktarm (irritable bowel syndrome, IBS), kronisk træthedssyndrom (chronic fatigue syndrome/myalgic encephalomyelitis, CFS/ME) og andre syndromer med primært neurologiske symptomer, samt generaliseret muskuloskeletal smerte (fibromyalgi).

Hvis det lægefagligt er dokumenteret, at der ikke er yderligere behandlingsmuligheder, skal kommunen tage stilling til, om der gennem relevante beskæftigelsesrettede tilbud kan ske afklaring og udvikling af arbejdsevnen, således at personen kan forbedre sin situation og blive i stand til at deltage på arbejdsmarkedet, eventuelt i et fleksjob.

I sag nr. 1 led borgeren af fibromyalgi, kroniske smerter og hovedpine. Hendes tilstand var kronisk invaliderende. I den seneste lægeattest blev det beskrevet, at hun var grundigt udredt ved ortopædkirurg, neurolog, otolog, psykiater, reumatolog, på Rygcenter og ved Smerteklinik. Hun havde tidligere haft tilknytning til arbejdsmarkedet, primært med montage og rengøring. Hun fik tilkendt fleksjob i 2015, på baggrund stabil og motiveret indsats med meget lidt sygefravær ved arbejdstid på 6 timer om ugen. Hun havde aldrig været i ansættelse i fleksjob, og der blev beskrevet yderligere forværring siden tilkendelsen.

Borgeren havde ret til førtidspension, da der ikke var et udviklingsperspektiv for hendes arbejdsevne. Hun var lægeligt grundigt udredt, og der kunne ikke peges på yderligere behandlinger af medicinsk eller smertehåndteringsmæssig karakter. I den seneste praktik hvor alle skånehensyn var tilgodeset, kunne hun arbejde 1 time om ugen med 50 % effektivitet. Af beskrivelse af funktionsevne i eget hjem fremgik det, at hendes funktionsniveau var stærkt nedsat.

Der henvises til principafgørelsen for yderligere eksempler.

I Ankestyrelsens principafgørelse 26-19 behandles betydningen af en borgers misbrug i forbindelse med vurderingen af ret til førtidspension. Misbrug kan være årsag til en fysisk eller psykisk tilstand, som kan betragtes som sygdom. Misbruget kan også være en hindring for behandlingen af en underliggende sygdom. Misbrug vil oftest påvirke funktionsniveauet og dermed arbejdsevnen og muligvis være arbejds-hindrende.

Derudover kan misbrug føre til følgesygdomme, som påvirker personens helbredstilstand og nedsætter funktions- og arbejdsevnen. I forbindelse med vurdering af arbejdsevnen er det derfor nødvendigt at forholde sig til borgerens misbrug. Det betyder, at der skal tages konkret stilling til behandlingsmuligheder for misbruget. Arbejdsevnen kan først anses for varigt nedsat, når alle muligheder for behandling er udtømte. I forbindelse med vurderingen af, om der er mulighed for behandling af misbrug skal der bl.a. tages stilling til, om der er behov for lægebehandling i snæver forstand, fx antabusbehandling, og/eller om der er behov for motiverende og støttende foranstaltninger.

Misbrugsbehandling er oftest en tværfaglig indsats sammensat af bl.a. psykosociale og lægelige tiltag, hvor den psykosociale tilgang er i fokus. Der er derfor ikke nødvendigvis behov for medicinsk behandling. Derudover vil der ved de fleste behandlingssteder være mulighed for at individualisere behandlingen efter ønsker og behov. Der kan i forbindelse med misbrugsbehandling være behov for medicinsk behandling, fx med Antabus.

Særlige forhold som grundlag for tilkendelse af førtidspension

Sager, hvor det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan udvikles, er kendetegnet ved, at det ud fra eksisterende faglig viden om betydelige funktionsnedsættelser eller visse alvorlige sygdomstilstande og deres prognoser er klart, at den pågældendes arbejdsevne ikke kan forbedres. Sagerne er kendetegnet ved, at det uden forudgående afklaring af arbejdsevnen i praksis på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at borgeren opfylder lovens betingelser for at tilkende førtidspension.

Vurderingen, af om en borger skal have tilkendt førtidspension på grund af særlige forhold, kan sjældent foretages alene på grundlag af lægelige diagnoser. I stedet kan funktionsevnen anvendes som vurderingsgrundlag. Funktionsevne kan beskrives som borgerens muligheder for aktivitet og deltagelse, fx ved at varetage personlig hygiejne, klæde sig på, spise selv, lave mad og holde dagsrytme, færdes uden for hjemmet, samarbejde om behandling, samvær og ansvar for andre, deltagelse i arbejde og uddannelse. En del af funktionsevnen anvendes således til at udføre dagligdagens aktiviteter. Arbejdsevnen er den del af funktionsevnen, der anvendes på arbejdsmarkedet til at udføre forskellige konkret specificerede arbejdsopgaver med henblik på at opnå indtægt til selvforsørgelse.

Da arbejdsevnen er en delmængde af funktionsevnen, betyder det, at hvis funktionsevnen varigt er meget svært nedsat og ikke lader sig kompensere, vil det også gælde for arbejdsevnen.

Helbredsforhold der varigt kan nedsætte funktionsevnen i betydelig grad

Den svært nedsatte arbejdsevne, der ikke på nogen måde lader sig udvikle, kan skyldes medfødte eller tidligt erhvervede tilstande, der end ikke tillader borgeren at træde ind på arbejdsmarkedet. Den kan også skyldes senere indtrådte helbredsbegebenheder, hvor borgeren mister en arbejdsevne, som ellers har været til stede.

De tidlige skader kan fx være:

- alvorlige kromosomale lidelser som fx Downs syndrom,
- alvorlige fødselsskader som fx svær cerebral parese (spastisk lammelse),

- følger efter alvorlige infektioner i centralnervesystemet som fx herpes encephalitis (hjernebetændelse),
eller
- svære gennemgribende udviklingsforstyrrelser som fx infantil autisme.

Opremsningen er ikke udtømmende, og ikke alle med disse sygdomme har svært nedsat funktionsevne, der vil i hvert tilfælde skulle foretages en konkret og individuel vurdering af den enkelte borgers funktionsevne.

Der er ofte tale om mennesker med en langvarigt svært nedsat funktionsevne med et omfattende støttebehov. For disse personer, vil der ofte i andre dele af den kommunale forvaltning allerede være tilstrækkelig dokumentation til, at borgeren alene på denne baggrund kan tilkendes førtidspension ved det fyldte 18. år. Der henvises i øvrigt til afsnit 4.1.1 i denne vejledning.

De erhvervede tilstande kan fx være:

- følger af hjernetraumer,
- følger efter alvorlige neuroinfektioner som fx meningitis eller encephalitis (alvorlige infektioner i hjernebinder eller i hjernen),
- følger efter svære forstyrrelser i hjernens kredsløb som fx hjerneblødning neurodegenerative lidelser (hurtigt fremskridende lidelser i nervesystemet) som fx amyotrofisk lateralsklerose (rygmarvslidelse med fremskridende muskelsvind og lammelse),
- uhelbredelige kræftlidelser, hvor kun lindrende behandling er tilbage, eller
- svære behandlingsresistente psykiske sygdomme, fx ved vedvarende psykotiske symptomer.

De anførte tilstande er eksempler og ikke en udtømmende liste, og ikke alle med disse sygdomme har svært nedsat funktionsevne, der vil i hvert tilfælde skulle foretages en konkret og individuel vurdering af den enkelte borgers funktionsevne.

4.1.1. Tilkendelse af førtidspension til helt unge på grund af særlige forhold

Når det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at en ung person skal have tilkendt førtidspension, når pågældende fylder 18 år, skal kommunen påbegynde behandlingen af en sag om førtidspension, så afgørelsen kan være truffet og udbetalingen af pension kan ske med virkning fra det fyldte 18. år. Det indebærer, at der kan – og i visse tilfælde skal – træffes afgørelse om førtidspension før det fyldte 18. år. Såfremt den almindelige betingelse om indfødsret, jf. lovens § 2, ikke er opfyldt, skal kommunen vejlede om borgerens muligheder, herunder henviser til mulighed for at søge om dansk indfødsret, og vejlede om, hvornår der tidligst kan tilkendes førtidspension, såfremt der ikke opnås dansk indfødsret. Vejledningen skal gives i god tid på en måde, så borgeren, borgerens forældre, værge eller lignende forstår handlemulighederne og konsekvenserne. Den eller de dele af kommunen, der varetager barnet eller den unges sag/sager, har ansvaret for at borgeren får den nødvendige vejledning. Der kan ikke gives forhåndstilsagn om, at der vil blive tilkendt førtidspension, når betingelsen er opfyldt, da det ikke på forhånd kan udelukkes, at der sker ændringer af lovgivningsmæssig karakter eller i praksis.

Der vil ofte foreligge et omfattende dokumentationsmateriale om den pågældende i form af helbredsrelevante oplysninger, børnefaglig undersøgelse, handleplaner, PPR redegørelser, neuropsykologiske test og redegørelser, psykologiske test og redegørelser, redegørelser for motoriske og sproglige færdigheder mv. Efter serviceloven er der en række indsatser, som kan være gennemført, mens pågældende var barn/ung,

hvor resultaterne har betydning for kommunens vurdering af udviklingsmulighederne. Derudover kan andre særlige forhold vedrørende boform, beskæftigelse, personlig hjælp, behandling, hjælpemidler m.v. fremgå af udredninger fra andre dele af den kommunale forvaltning mv. Sådanne forhold bør indgå i sagen.

Det er vigtigt, at kommunen sikrer, at dette dokumentationsgrundlag indgår i sagen – herunder som bilag til rehabiliteringsplanens forberedende del. Kommunen skal være opmærksom på at indhente den dokumentation, der måtte forefindes i en anden del af den kommunale forvaltning eller i en tidligere bopælskommune, og som er relevant for at vurdere spørgsmålet om førtidspension.

De tidligere resultater fra undersøgelser, udredninger mv. vedrørende barnet kan være relevante i forhold til kommunens vurdering af, hvilke muligheder der som voksen er, for at kunne udvikle arbejdsevnen, og anvendelsen af disse oplysninger kan være med til at sikre en rettidig håndtering af sagen, således at spørgsmålet om førtidspension kan vurderes og der kan træffes afgørelse, inden den pågældende fylder 18 år.

De oplysninger, der allerede er om borgeren, kan i visse tilfælde være tilstrækkelig dokumentation for, at borgeren opfylder kriterierne for tilkendelse af førtidspension. Kommunen bør derfor overveje, om det er nødvendigt at indhente yderligere oplysninger, som vil kunne forlænge sagsbehandlingstiden og medføre overbelysning af sagen.

Ankestyrelsen har i principafgørelse 68-14, behandlet en sag, hvor der skulle have været tilkendt førtidspension fra det fyldte 18. år.

I principafgørelse 68-14 fandt Ankestyrelsen, at kommunen burde have tilkendt førtidspension til den unge ved sit fyldte 18. år.

Der blev bl.a. lagt vægt på, at hun ud over udviklingshæmning tillige led af adfærdsforstyrrelse inden for autismespektret, samt både OCD og ADHD-lignende symptomer, som prægede hende i meget svær grad. Det fremgik desuden af den psykiatriske speciallægeerklæring, at der ikke var mulighed for medicinsk behandling, og at borgerens funktionsevne i al almindelighed var meget nedsat. Pågældendes restfunktionsevne ville lige kunne bruges til at klare de daglige fornødenheder, når pågældende skulle flytte i egen bolig under beskyttede forhold. Udvalget fandt på den baggrund, at borgeren havde ret til førtidspension med virkning fra den 1. i måneden efter det fyldte 18. år. Der blev lagt vægt på, at det var helt åbenbart, at borgeren skulle have tilkendt pension ved sit fyldte 18. år; og at kommunen havde de nødvendige oplysninger for en afgørelse. Det blev derfor anset for en væsentlig fejl, at kommunen havde undladt at rejse sag og træffe afgørelse om førtidspension forud for borgerens 18. år.

Når den unge ikke bor i den aktuelle handlekommune

Det er den aktuelle handlekommune, der har ansvaret for at oplyse sagen og træffe afgørelse om førtidspension, inden den unge fylder 18 år. Det gælder også i de tilfælde, hvor den unge er anbragt uden for kommunen eller af andre årsager forventes at skifte handlekommune på sin 18. års fødselsdag. Den anbringende kommune er således handlekommune indtil den unge fylder 18 år.

Eksempel:

En stærkt udviklingshæmmet 17-årig er af kommune A, hvor forældrene bor, anbragt på en døgninstitution i kommune B.

På grund af særlige forhold er det i eksemplet helt åbenbart, at den udviklingshæmmede skal have tilkendt førtidspension, ved det fyldte 18. år.

Kommune A er handlekommune indtil den udviklingshæmmede fylder 18 år, hvorefter kommune B bliver handlekommune. Kommune A skal inden den udviklingshæmmede fylder 18 år udarbejde rehabiliteringsplanens forberedende del, sende sagen til rehabiliteringsteamet og træffe afgørelse om førtidspension.

Er der tale om en sag, hvor det er åbenbart, at der skal tilkendes førtidspension ved det fyldte 18. år, men hvor det af en eller anden årsag ikke har været muligt for kommune A at træffe afgørelse, inden den unge fylder 18 år, så har kommunerne mulighed for at aftale indbyrdes, at kompetencen til at træffe afgørelse om førtidspension forbliver hos kommune A, indtil afgørelsen er truffet, jf. retssikkerhedslovens § 9, stk. 6.

4.2. Afgørelse om førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet

Det fremgår af lovens § 18, stk. 2, 1. punktum, at det er en betingelse for, at en sag kan overgå til behandling efter reglerne om førtidspension, at sagen har været forelagt kommunens rehabiliteringsteam. Det gælder det dog ikke i sager, der behandles efter § 17, stk. 3, hvor kommunen vurderer, at det er utvivlsomt at personen ikke opfylder betingelserne for tilkendelse af førtidspension på det foreliggende grundlag, eller i sager, hvor kommunalbestyrelsen vurderer, at det er helt åbenbart, at personens arbejdsevne ikke kan forbedres, og sundhedskoordinatoren har udtalt sig eller personen er terminalt syg, jf. § 18, stk. 2, 2. punktum.

Kommunen vælger selv, om den vil benytte sig af muligheden for at undlade at forelægge sådanne sager for rehabiliteringsteamet.

Der kan fortsat være sager, hvor kommunen vurderer, at det er helt åbenbart, at der på grund af særlige forhold skal tilkendes førtidspension, men hvor kommunen finder, at det vil være hensigtsmæssigt at forelægge sagen for rehabiliteringsteamet. Ligeledes vil der fortsat være sager, hvor det først i forbindelse med mødet i rehabiliteringsteamet kan slås fast, at det er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan udvikles.

Kommunen kan altid vælge at forelægge en sag om førtidspension for rehabiliteringsteamet. Muligheden for at lade sager om førtidspension overgå til behandling efter reglerne om førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet, ændrer ikke på, hvem der kan få tilkendt førtidspension, og borgerne skal fortsat opfylde de øvrige betingelser for at få tilkendt førtidspension. Kommunen har mulighed for at træffe afgørelse om, at en sag overgår til behandling efter reglerne om førtidspension samt tilkende førtidspension, uden at sagen har været forelagt rehabiliteringsteamet, når en person er så syg eller har så betydelige funktionsnedsættelser, at det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at personens arbejdsevne ikke kan forbedres. Det er uden betydning, om personen har indgivet ansøgning om førtidspension, eller om kommunen af egen drift har vurderet sagen.

Kommunen skal foretage en konkret vurdering i hver enkelt sag. Sager, hvor det på grund af særlige forhold er helt åbenbart arbejdsevnen ikke kan udvikles, kan fx vedrøre personer med en betydelig nedsat funktionsevne som følge af udviklingshæmning, personer med en alvorlig hjerneskade eller personer med alvorlige lidelser, hvor de medicinske behandlingsmuligheder er udtømte eller udsigtsløse, og hvor prognosen er kort levetid, eller sygdommen er fremadskridende.

4.2.1. Sager hvor der kan tilkendes førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet

De sager, som kommunen kan undlade at forelægge for rehabiliteringsteamet, er de mest alvorlige sager, hvor det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan udvikles. Det vil sige, at det helt klart fremgår allerede af de helbredsmæssige oplysninger, at borgeren er berettiget til førtidspension.

Sager hvor det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan udvikles, og som kan undtages forelæggelse for rehabiliteringsteamet, er karakteriseret ved:

- at helbredsforholdene i sig selv er tilstrækkelige til at konstatere, at borgeren opfylder betingelserne for førtidspension
- at helbredsoplysningerne er entydige, og at der ikke er modstridende lægelige oplysninger.

I en faglig forklaring skal kommunen ud fra helbredsforholdene kunne dokumentere årsagerne til og omfanget af den nedsatte arbejdsevne.

For at en sag kan behandles uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet, skal helbredsoplysningerne alene være tilstrækkelige til at vurdere, at funktionsevnen er varigt og væsentligt nedsat i en sådan grad, at der kan tilkendes førtidspension. Helbredsoplysningerne skal indeholde en beskrivelse af diagnose(r) og gennemført behandling og ikke mindst en sikker prognose. Til det formål skal sagen være helbredsmæssigt belyst i et omfang, som hvis sagen skulle forelægges for rehabiliteringsteamet.

Kriterier

Følgende kriterier skal alle være opfyldt for, at der kan tilkendes førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet fordi det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at borgerens arbejdsevne ikke kan udvikles.

- Kommunen har tilstrækkeligt redegjort for, at borgerens evne til at varetage almindelige dagligdagsaktiviteter er meget svært nedsat og ligeledes redegjort for at yderligere støtteforanstaltninger af praktisk, social eller plejekarakter ikke kan forbedre funktionsevnen.
- Helbredsforholdene er i sig selv tilstrækkelige til at forklare borgerens nedsatte funktionsevne.
- Der foreligger en klar diagnose, relevant behandling er gennemført, og prognosen, for så vidt angår den stærkt nedsatte funktionsnedsættelse, er sikker.
- Prognosen indebærer, at funktionsevnen og dermed arbejdsevnen ikke kan udvikles gennem behandling eller træning.

Det er dog ikke en hindring for tilkendelse af førtidspension, at det fortsat kan være relevant at yde social støtte og støtte til at udvikle eller vedligeholde funktionsevnen, alene med henblik på at bevare eller udvikle personens muligheder for at leve et selvstændigt og deltagende liv trods de helbredsmæssige begrænsninger.

Der henvises i øvrigt til afsnit 4.1.1 i denne vejledning.

Den faglige forklaring på, at det på grund af særlige forhold findes helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan udvikles, skal findes i helbredsforholdene. Derfor skal sundhedskoordinatoren udtale sig i alle sager (dog ikke terminalsager), hvor kommunen vurderer, at der kan træffes afgørelse om tilkendelse af førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet. Når sundhedskoordinatoren har udtalt sig, skal kommunen vurdere, om der skal træffes afgørelse om, at sagen overgår direkte til behandling efter reglerne om førtidspension, eller om sagen skal forelægges rehabiliteringsteamet.

Komplekse sager, hvor der fx er pågående misbrug, ubehandlet psykisk sygdom, sociale belastninger, pågående børnesager, (multimorbiditet) kan som udgangspunkt ikke behandles uden om rehabiliteringsteamet.

Ankestyrelsen skriver i sin undersøgelse af ”Sager om førtidspension uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet” fra marts 2019, at i sager, hvor sundhedskoordinatoren tager udgangspunkt i skemaet udarbejdet af STAR og vurderer, at ikke alle fire kriterier er opfyldt, bør kommunen ikke afgøre sagen uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet. I så fald skal kommunen behandle sagen efter § 18, stk. 1.

4.2.2. Forberedelse af sager, der ikke forelægges rehabiliteringsteamet

Rehabiliteringsplanens forberedende del skal udfyldes i relevant og muligt omfang i de sager, hvor det er helt åbenbart, at personens arbejdsevne ikke kan forbedres eller personen er terminalt syg, og som derfor kan behandles uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet.

Medmindre der er tale om en person, der er terminalt syg, skal såvel funktionsevnen som helbredsforholdene være grundigt dokumenterede i rehabiliteringsplanens forberedende del. Der skal foreligge en nøje beskrivelse af funktionsevnen mere generelt og altså ikke kun af arbejdsevnen. Foruden en redegørelse for den aktuelle funktionsevne og de iværksatte støtteforanstaltninger, skal der være oplysninger, der gør det muligt af fastlægge prognosen for funktionsevnen udvikling. For at det er åbenbart, at en sag kan behandles uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet, skal helbredsoplysningerne være tilstrækkelige til at vurdere, at funktionsevnen er varigt og væsentligt nedsat.

Kommunen kan behandle sagerne uden den praktiserende læges vurdering LÆ265, hvis kommunen vurderer, at der foreligger tilstrækkelige helbredsmaessige oplysninger i sagen, jf. § 12, stk. 1, i om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

4.2.3. Terminalt syge

Førtidspension kan tilkendes terminalt syge, uden at sagen har været forelagt for rehabiliteringsteamet sagen uden udtalelse fra sundhedskoordinatoren, jf. § 18, stk. 2, nr. 2. Baggrunden er, at den lægefaglige dokumentation i disse sager er entydig.

Kommunen kan vælge at forelægge en sag med en terminalt syg for rehabiliteringsteamet eller sundhedskoordinatoren, men er ikke forpligtet til det.

Ved terminalt syg forstås personer, som er uafvendeligt døende samt personer, hvor døden forventes at indtræde inden for det næste halve år, og hvor behandling med helbredende sigte er ophørt. Begrebet omfatter således personer i den sene palliative fase og i den terminale fase. I disse sager skal sagsbehandlingen ske hurtigt.

Til brug for sagsbehandlingen kan kommunen vælge at bruge skemaet i bilag 1, der også findes på www.star.dk.

4.3. Førtidspension til personer der er tilkendt seniorpension

En seniorpensionist kan ikke ansøge om førtidspension på det foreliggende grundlag, jf. § 17, stk. 2. Det følger af Ankestyrelsens principmeddelelse, at der kan tilkendes førtidspension til seniorpensionister efter § 18.

Ankestyrelsens principmeddelelse 14-25 om samspillet mellem reglerne om førtidspension og seniorpension fastslår, at kommunen skal behandle en henvendelse om førtidspension i forhold til alle de muligheder, der findes efter den sociale lovgivning. Kommunen skal også foretage denne helhedsvurdering, uanset

at borgeren er bevilget seniorpension. En kommune skal i den situation som udgangspunkt forelægge sagen for rehabiliteringsteamet med henblik på teamets stillingtagen til, om seniorpensionisten opfylder betingelserne for tilkendelse af førtidspension...

Afklaringen af arbejdsevnen sker efter de indsatser, der findes i lov om en aktiv beskæftigelsesindsats (beskæftigelsesindsatsloven). Der er her angivet forskellige målgrupper, som er omfattet af loven. Seniorpensionister er ikke omfattet af målgrupperne, og det er derfor ikke muligt for kommunen at bevilge indsatser efter beskæftigelsesindsatsloven, der kan afklare seniorpensionistens arbejdsevne. Er en person tilkendt seniorpension, er det derfor ikke muligt at afklare seniorpensionistens arbejdsevne yderligere.

Kommunen kan derfor afslå at påbegynde en sag om førtidspension til en seniorpensionist på baggrund af en helhedsvurdering, hvis der ikke inden ansøgning om førtidspension er sket en afklaring af arbejdsevnen, fordi afklaringen er afgørende for, at der kan bevilges førtidspension, og idet der ikke er hjemmel til at bevilge de indsatser, der skal til, for at afklare seniorpensionistens arbejdsevne.

Kommunen kan derimod ikke afslå at påbegynde en sag om førtidspension på baggrund af helhedsvurdering, alene fordi seniorpensionisten er tilkendt seniorpension, hvis der allerede er sket en afklaring af seniorpensionistens arbejdsevne inden ansøgningen om førtidspension. Det kan fx være tilfældet, hvis afklaring er sket, inden seniorpensionisten blev tilkendt seniorpension, fordi der sideløbende er sket sagsbehandling i både kommunen og hos Seniorpensionsenheden.

Der henvises i øvrigt til principmeddelelsen.

4.4. Tidspunkt for påbegyndelse og genoptagelse af sag om førtidspension

bkg.

§ 3....

Stk. 2. En førtidspensionssag er påbegyndt den dato, hvor kommunalbestyrelsen træffer afgørelse om,

- 1) at det er dokumenteret, at arbejdsevnen ikke kan forbedres ved deltagelse i aktiverings-, behandlingsmæssige samt andre foranstaltninger,*
- 2) at det på grund af særlige forhold er helt åbenbart, at arbejdsevnen ikke kan forbedres ved de nævnte foranstaltninger,*
- 3) at sagen efter anmodning fra borgeren skal behandles som en førtidspensionssag på det foreliggende dokumentationsgrundlag, jf. lovens § 17, stk. 2.*

Stk. 3. En sag om genoptagelse af en førtidspensionssag anses for påbegyndt den dato, der er fastsat i kommunalbestyrelsens afgørelse om tilkendelse af førtidspension, jf. lovens § 20, stk. 1, eller den dato, hvor der træffes afgørelse om genoptagelse af en sag.

Stk. 4. Datoen for sagens påbegyndelse, jf. stk. 2 og 3, skal fremgå af sagen, og den pågældende skal have skriftlig meddelelse herom. Den person, hvis sag påbegyndes efter pågældendes anmodning, jf. stk. 1 2, nr. 3, skal tillige have meddelelse om, at sagen vil blive behandlet på det foreliggende dokumentationsgrundlag.

En førtidspensionssag er påbegyndt den dato, hvor kommunen træffer afgørelse om, at sagen overgår til behandling efter reglerne om førtidspension. Tidspunktet for sagens overgang til behandling som en førtidspensionssag skal klart fremgå af sagen, og tidspunktet skal meddeles borgeren, da denne dato kan få central betydning bl.a. for udbetalingen. Se også denne vejlednings afsnit 6.3. Borgeren kan klage over kommunens afgørelse om, at sagen overgår eller ikke overgår til behandling efter reglerne om førtidspension.

Har kommunen i sin afgørelse besluttet, at en sag skal tages op til vurdering på et senere tidspunkt, der er fastsat af kommunen, se lovens § 20, stk. 1, anses genoptagelsessagen for påbegyndt den dato, der er fastsat i kommunens afgørelse om tilkendelse af førtidspension. Genoptages en sag om førtidspension før det fastsatte tidspunkt, eller uden at der ved afgørelsen er truffet beslutning herom, anses genoptagelsessagen for påbegyndt, den dato hvor der træffes afgørelse herom.

Selvom der ikke er fastsat en dato for genoptagelse, skal kommunen holde sig underrettet om pensionistens forhold. Kommunen skal bl.a. påse, om der fortsat er ret til førtidspension, eller om der er sket forandringer, der begrunder, at der rejses sag om frakendelse af pension, jf. lovens § 44, og denne vejlednings afsnit 7.3.

5. Grundlaget for afgørelser om førtidspension

Lovens § 19

§ 19. Grundlaget for en afgørelse om førtidspension skal bestå af

- 1) en rehabiliteringsplan, der indeholder dokumentation for, at personens ressourcer og udfordringer i forhold til uddannelse og beskæftigelse er fuldt afklaret,
- 2) dokumentation for, at alle relevante indsatser i den beskæftigelsesrettede indsats, herunder deltagelse i jobafklaringsforløb, er udtømt,
- 3) den faglige forklaring på, hvorfor pågældendes arbejdsevne anses for varigt nedsat,
- 4) den faglige forklaring på, at arbejdsevnen ikke lader sig anvende til selvforsørgelse uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, eller
- 5) angivelse af en eller flere konkrete arbejdsfunktioner, den pågældende med sin nedsatte arbejdsevne anses for at kunne udføre.

Stk. 2. Kommunen kan ved behandlingen af sager om førtidspension kun benytte sundhedsfaglig rådgivning fra regionens kliniske funktion, jf. §§ 13-15 i lov om organisering og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen m.v.

Stk. 3. De nærmere regler om krav til organiseringen, tilrettelæggelsen og indholdet i den sundhedsfaglige rådgivning, som fastsættes i medfør af § 17, stk. 1 og 2, i lov om organisering og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen m.v., finder tilsvarende anvendelse i sager om førtidspension.

Stk. 4. Beskæftigelsesministeren kan efter forhandling med ministeren for sundhed og ældre fastsætte nærmere regler om tilrettelæggelsen og indholdet af sundhedskoordinatorens inddragelse i sager efter § 18, stk. 2.

Der er en række krav til selve grundlaget for en afgørelse om førtidspension, uanset om der er tale om en tilkendelse eller et afslag, jf. lovens § 19.

Behandlingen af sager om tilkendelse eller afslag på førtidspension skal uanset hvilken regel, sagen er påbegyndt efter, ske efter reglerne i lovens § 19, dvs. ved anvendelse af den sagsbehandlingsmetode, der er uddybende beskrevet i bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension m.v. samt i denne vejledning.

I sager, der skal behandles i rehabiliteringsteamet, kan kommunen alene rekvirere sundhedsfaglig vurdering i form af lægeattester fra den praktiserende læge og speciallægeattester fra klinisk funktion,

jf. § 15, stk. 1, i lov om organisering og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen m.v. Det betyder, at helbredsoplysninger, der ikke kan rekvireres fra den praktiserende læge, skal rekvireres fra klinisk funktion. I disse sager kan kommunerne kun benytte sundhedsfaglig rådgivning fra sundhedskoordinator fra regionens kliniske funktion.

5.1. Rehabiliteringsplanens forberedende del

Rehabiliteringsplanens forberedende del skal udfyldes og anvendes i alle sager om tilkendelse af eller afslag på førtidspension, dels for at sikre at de relevante forhold er undersøgt og dels for at sikre den nødvendige dokumentation til brug for begrundelse og afgørelse.

Grundlaget for at træffe afgørelse om førtidspension skal bestå af en rehabiliteringsplan, der indeholder dokumentation for, at personens ressourcer og udfordringer i forhold til uddannelse og beskæftigelse er fuldt afklaret, jf. lovens § 19, stk. 1, nr. 1. Den skal indeholde alle relevante oplysninger, der har betydning for at kunne træffe en korrekt afgørelse om, hvorvidt en borger er berettiget til førtidspension eller ej.

I principmeddelelse 24-20 fastslår Ankestyrelsen, at Kommunen skal udarbejde eller opdatere rehabiliteringsplanens forberedende del i alle sager, hvor rehabiliteringsteamet afgiver indstilling i sagen, før kommunen træffer afgørelse om nyt jobafklaringsforløb, ressourceforløb, fleksjob eller førtidspension.

Det er ikke længere et krav, at kommunen skal indhente lægeattesten (LÆ 265) som en del af rehabiliteringsplanens forberedende del i alle sager, der forelægges rehabiliteringsteamet med henblik på, at personen skal have fleksjob eller førtidspension. Kommunen kan undlade at indhente LÆ 265, hvis kommunen vurderer, at de helbredsmæssige oplysninger, der allerede er i sagen, danner tilstrækkeligt grundlag for rehabiliteringsteamets vurdering af sagen.

I sager, hvor der fx er tale om en akut livstruende sygdom, dvs. terminal syge, uden behandlingsmuligheder, skal sagsbehandlingen ske hurtigt, se denne vejlednings afsnit 4.2.3.

Bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

§ 3. Forud for mødet i rehabiliteringsteamet skal kommunen sammen med borgeren udarbejde rehabiliteringsplanens forberedende del med udgangspunkt i de oplysninger, som allerede foreligger i kommunen og med udgangspunkt i borgerens egen vurdering af den samlede situation. Den forberedende del skal udarbejdes, således at borgerens sag er fuldt ud oplyst inden temaets behandling af sagen. Den forberedende del skal, jf. dog § 12, § 13, stk. 1, og § 15, stk. 1, indeholde oplysninger om borgerens:

- 1) erfaringer og ressourcer i forhold til job og uddannelse, herunder borgerens CV,
- 2) personlige ressourcer, herunder familie, netværk m.v.,
- 3) borgerens beskæftigelsesmæssige og sociale udfordringer i forhold til at komme i job eller uddannelse,
- 4) fremtidige ønsker til job og uddannelse,
- 5) helbredssituation, herunder oplysninger om igangværende undersøgelse eller behandling samt alle relevante helbredsmæssige oplysninger med dokumentation i form af lægeattester m.v., som allerede foreligger hos kommunen,
- 6) vurdering af helbredets betydning for job- og uddannelsesmuligheder, og
- 7) hidtidige forsørgelseshistorik med udgangspunkt i kommunens foreliggende oplysninger.

Stk. 2. Rehabiliteringsplanen skal endvidere indeholde oplysninger om kommunens hidtidige indsats for borgeren på beskæftigelsesområdet samt kommunens hidtidige sociale indsats for borgeren og borgerens familie, herunder en beskrivelse af indhold, formål og varighed. Kommunens og borgerens erfaringer med de enkelte indsatser skal fremgå af oplysningerne, herunder kommunens og borgerens opfattelse af årsagen til, at den hidtidige indsats ikke har kunnet bringe borgeren i arbejde eller uddannelse.

Stk. 3. Rehabiliteringsplanens forberedende del skal alene være beskrivende og dokumenterende og uden vurdering af og indstilling om, hvad der fremover skal ske i den konkrete sag.

Stk. 4. Det skal fremgå af rehabiliteringsplanens forberedende del, hvorvidt der er tale om en sag, der skal behandles i rehabiliteringsteamet med henblik på en vurdering af, fleksjob eller førtidspension, om der er tale om en sag om jobafklaringsforløb eller om en sag om jobafklaringsforløb eller en sygedagpengesag, der forelægges rehabiliteringsteamet efter § 13 c, stk. 3, i lov om sygedagpenge. Er der tale om en sag om jobafklaringsforløb, skal det fremgå, om sagen vedrører det første jobafklaringsforløb, og derfor alene forelægges rehabiliteringsteamet til en vurdering af, hvilken indsats, der skal indgå i jobafklaringsforløbet, jf. § 11, stk. 3, i lov om organisering og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen m.v.

Rehabiliteringsplanens forberedende del udarbejdes af borgeren og sagsbehandleren i fællesskab, jf. § 3 stk. 1, 1. punktum, i bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

I rehabiliteringsplanens forberedende del beskrives alle relevante forhold i borgerens samlede situation, borgerens uddannelses- og beskæftigelsesmål, og borgerens beskæftigelsesmæssige ressourcer. Der redegøres for, hvilke barrierer og ressourcer borgeren og sagsbehandleren ser i forhold til at opnå beskæftigelse eller påbegynde en uddannelse. Det skal fremgå, hvordan personen opfatter sin helbredssituation, og om personen selv opfatter, at der er helbredsproblemer af betydning for personens evne til at påtage sig et arbejde. Der skal foretages en systematisk beskrivelse af den enkelte borgers ressourcer og udfordringer, hvor alle relevante forhold i borgerens samlede situation indgår, fx også borgerens sociale kompetencer, fritidsinteresser m.v., jf. § 3, stk. 1, i ovennævnte bekendtgørelse.

Reglerne bygger videre på det metodiske udgangspunkt, der blev etableret ved indførelsen af arbejdsevne-metoden – herunder kravene til fælles systematik i beskrivelsen af borgerens ressourcer og muligheder.

Rehabiliteringsplanens forberedende del skal endvidere indeholde oplysninger om kommunens hidtidige indsats over for borgeren på beskæftigelsesområdet samt kommunens hidtidige sociale indsats over for borgeren og borgerens familie, herunder en beskrivelse af indhold, formål og varighed. Kommunens og borgerens erfaringer med de enkelte indsatser skal fremgå af oplysningerne, herunder kommunens og borgerens opfattelse af årsagen til, at den hidtidige indsats ikke har kunnet bringe borgeren i arbejde eller uddannelse. jf. § 3, stk. 2, i bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

Forløbet af de enkelte relevante tilbud skal fremgå. Det kan fx være oplysninger om, at tilbuddet er afbrudt før tiden, fordi personen ikke var i stand til at gennemføre det, og hvor mange timer personen har deltaget i et tilbud om fx virksomhedspraktik. Der bør også være beskrivelse af, om der er anvendt handicapkompenserende ordninger i form af hjælpemidler eller personlig assistance.

Oplysningerne er blandt andet nødvendige for at kunne vurdere, om den beskæftigelsesmæssige afklaring har tilgodeset borgerens skånebehov, og dermed om afklaringen har været retvisende.

For at kunne fastslå, at arbejdsevnen er væsentligt og varigt nedsat og ikke lader sig udvikle, skal såvel funktionsevnen som helbredsforholdene være grundigt beskrevet og dokumenteret i rehabiliteringsplanens forberedende del. Der skal foreligge en nøje beskrivelse af funktionsevnen mere generelt og ikke kun af arbejdsevnen. Foruden en redegørelse for den aktuelle funktionsevne og eventuelt iværksatte støtteforanstaltninger, skal der være oplysninger, der gør det muligt at fastlægge prognosen for udvikling af funktionsevnen og dermed arbejdsevnen. Hvis borgeren som konsekvens af sin nedsatte arbejdsevne modtager hjælp fx til at klare personlige gøremål, pasning af børn mv., bør dette beskrives, da det er med til at dokumentere borgerens nedsatte arbejdsevne.

Den forberedende del af planen skal alene beskrive og dokumentere sagen. Der udarbejdes ikke en indstilling til brug for rehabiliteringsteamets behandling af sagen. Det må således ikke tilkendegives, om det er kommunens vurdering, at borgeren skal indstilles til fx fleksjob, tilskud til selvstændigt erhvervsdrivende eller førtidspension, jf. § 3, stk. 3 i Bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

Bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

§ 10. Hvis rehabiliteringsteamets indstilling er, at sagen skal overgå til behandling efter reglerne om førtidspension efter lov om social pension, skal det fremgå af teamets indstilling, hvilke beskæftigelsesmæssige, sociale og helbreds-mæssige forhold, teamet har lagt vægt på. Teamet skal i denne forbindelse udarbejde en faglig forklaring, der begrundes, hvorfor borgerens arbejdsevne anses for væsentligt og varigt nedsat, og hvorfor en eventuel arbejdsevne ikke lader sig anvende til selvforsørgelse uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, jf. § 19 i lov om social pension.

I de fleste sager, der behandles i rehabiliteringsteamet, vil det ikke være vanskeligt for teamet at vurdere, i hvilken målgruppe en borger er, men der kan være grænsetilfælde, hvis der er tale om en borger, som aktuelt har en meget lille arbejdsevne. Her er det helt centralt at vurdere, om der er et udviklingsperspektiv, eller om tilstanden er varig. Udviklingspotentialet skal dog være realistisk og ikke teoretisk. Det

skal ligeledes vurderes, om udviklingspotentialer er tilstrækkelig stort, til at det kan forventes, at den pågældende som minimum kan blive i stand til at varetage et fleksjob. Hvis der alene er udsigt til at udviklingen vil forøge livskvaliteten, men ikke vil kunne omsættes til en arbejdsevne, bør der indstilles til førtidspension.

Det er som hovedregel en forudsætning for indstilling om tilkendelse af førtidspension, at der kan fremlægges konkret dokumentation for, at der er gennemført et relevant og individuelt tilrettelagt indsats for at forbedre arbejdsevne. Det skal dokumenteres, at aktiviteterne har været skræddersyet til den enkelte borger, at der er foretaget den nødvendige opfølgning, og at aktiviteterne i nødvendigt omfang er blevet tilpasset og justeret undervejs. Kun i de situationer, hvor det er dokumenteret, at borgeren på trods af en systematisk aktiv indsats ikke kan finde fodfæste på arbejdsmarkedet, kan der indstilles til tilkendelse af førtidspension.

Når rehabiliteringsteamet indstiller, at sagen skal overgå til behandling efter reglerne om førtidspension, skal det fremgå af teamets indstilling, hvilke beskæftigelsesmæssige, sociale og helbredsmæssige forhold, teamet har lagt vægt på. Teamet skal i denne forbindelse udarbejde en faglig forklaring, der begrundes, hvorfor borgerens arbejdsevne anses for væsentligt og varigt nedsat, og hvorfor en eventuel arbejdsevne ikke lader sig anvende til selvforsørgelse uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, jf. § 10 i bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv.

I tilfælde af at det ikke er muligt at forbedre arbejdsevnen, skal der kunne redegøres herfor, baseret på den dokumentation, der er indhentet i forbindelse med, at kommunen har vurderet, at sagen skal forelægges rehabiliteringsteamet. I de tilfælde, hvor borgeren har ansøgt om at få påbegyndt en sag om førtidspension på det foreliggende grundlag, kan redegørelsen være ufuldstændig.

5.2. Førtidspension til borgere der har afvist lægebehandling, jf. § 18 a

Lovens § 18 a

§ 18 a. Afviser en person at modtage behandling foretaget af en læge i form af operation eller lægeordineret medicin eller lægebehandling af tilsvarende indgribende karakter, kan det ikke tillægges betydning ved vurderingen af personens ret til seniorpension eller førtidspension.

Hvis en person afviser at modtage lægebehandling, der ud fra en sundhedsfaglig vurdering må antages at kunne forbedre den pågældendes arbejdsevne, kan det ikke tillægges betydning ved vurderingen af personens ret til førtidspension.

Det antages, at alle borgere som udgangspunkt ønsker at deltage i behandling, der kan forbedre deres helbredssituation.

Bestemmelsen skal sikre, at borgeren ikke føler sig tvunget til at deltage i lægebehandling, herunder lade sig operere eller modtage medicinsk behandling, som borgeren ikke er tryk ved, eksempelvis operation for diskusprolaps, behandling med antidepressiv medicin og ECT-behandling.

Retten til at afvise lægebehandling omfatter alene lægebehandling i snæver forstand, det vil sige behandlinger foretaget af en læge, eksempelvis operationer og behandling med lægeordineret medicin. Bestemmelsen omfatter fx ikke genoptræning efter operation, eller behandling hos en fysioterapeut, uanset at det er en læge, der har anbefalet behandlingen, idet borgeren som hidtil skal bidrage til egen helbredelse.

se. Retten omfatter heller ikke samtaleforløb og behandling hos psykolog, da disse behandlingstyper ikke betragtes som lægebehandling i snæver forstand.

I principafgørelse 26-19 bemærker Ankestyrelsen, at misbrugsbehandling ofte er tilrettelagt således, at den psykosociale tilgang er i fokus, og den lægelige del ikke nødvendigvis fylder ret meget. Der er således eksempelvis ikke nødvendigvis behov for medicinsk behandling. Dog vil behandling med Antabus være omfattet af en lægelig behandling i snæver forstand.

I sag nr. 1 havde borgeren bl.a. et aktivt misbrug af alkohol og hash. Han ønskede ikke at deltage i misbrugsbehandling. I den seneste lægeattest blev det vurderet, at han ikke kunne arbejde i sin aktuelle psykiske tilstand og med dagligt misbrug. Desuden var der ikke muligheder for behandling og bedring af den psykiske tilstand, så længe han ikke deltog i relevant behandling af misbruget.

Borgeren havde ikke ret til førtidspension. Der var et udviklingsperspektiv for hans arbejdsevne. Der var behov for yderligere undersøgelse af, om der var behandlingsmuligheder for misbruget, også selv om borgeren ikke ønskede misbrugsbehandling. Kommunen skulle i den forbindelse tage konkret stilling til indholdet af relevant misbrugsbehandling, herunder om der var tale om lægebehandling i snæver forstand, som han kunne afvise. Hvis der var mulighed for anden behandling af hans misbrug, var der efterfølgende også behov for afklaring og udvikling af hans arbejdsevne, eventuelt i et ressourceforløb.

6. Kommunens afgørelse om førtidspension

Lovens § 20

§ 20. Kommunalbestyrelsen træffer afgørelse om tilkendelse af førtidspension, når det efter en samlet faglig vurdering af de foreliggende oplysninger må anses for dokumenteret, at en person ikke kan blive selvforsørgende, jf. § 16. Kommunalbestyrelsen kan samtidig beslutte, at en sag skal genoptages til vurdering på et senere fastsat tidspunkt.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen træffer afgørelse om afslag på førtidspension, når det efter en samlet faglig vurdering af de foreliggende oplysninger må anses for dokumenteret, at en person ved konkret angivne arbejdsfunktioner enten umiddelbart eller ved en nærmere angivet indsats, jf. § 16, kan blive selvforsørgende.

Stk. 3. Inden der træffes afgørelse om førtidspension, skal den person, som afgørelsen vedrører, have tilbud om i et møde at udtale sig over for den eller de personer, der skal træffe afgørelsen.

Kommunen træffer afgørelse om tilkendelse af førtidspension, når det efter en samlet faglig vurdering af de foreliggende oplysninger må anses for dokumenteret, at en person ikke kan blive selvforsørgende, jf. lovens § 20, jf. § 16.

Kommunen har pligt til at sørge for, at sagen er tilstrækkeligt oplyst. Afgørelsen træffes ud fra en samlet vurdering af alle relevante oplysninger i sagen.

Kommunen har ansvaret for, at der træffes juridisk korrekte afgørelser, der er i overensstemmelse med lovens regler og praksis på området.

Det er de faktiske oplysninger om arbejdsevnen, som beskrevet og dokumenteret i rehabiliteringsplanens forberedende del, samt rehabiliteringsteamets indstilling, der sammenholdt med lovens regler m.v., giver kommunen grundlaget for at kunne træffe afgørelse om førtidspension.

Inden der træffes afgørelse om tilkendelse af førtidspension, skal kommunen gennemføre en selvstændig vurdering i forhold til tilkendelse af førtidspension på baggrund af rehabiliteringsplanens forberedende del og rehabiliteringsteamets indstilling. Formålet er at sikre, at der alene tilkendes førtidspension, hvis der er en tilstrækkelig og objektivt sammenhængende dokumentation for, at nedsættelsen af arbejdsevnen er varig og af et sådant omfang, at der kan tilkendes førtidspension.

Rehabiliteringsteamets indstilling er ikke bindende for den del af den kommunale forvaltning, der træffer kommunens afgørelse om førtidspension. Det forudsættes dog, at teamets indstilling tillægges stor vægt ved kommunens vurdering af, om der kan tilkendes førtidspension. Hvis kommunen ikke følger rehabiliteringsteamets indstilling, skal sagen forelægges for rehabiliteringsteamet på ny. Når rehabiliteringsteamet har revurderet sagen, træffer kommunen afgørelse, jf. § 11, stk. 2, i lov om organisering og understøttelse af beskæftigelsesindsatsen m.v.

Der kan ikke tilkendes førtidspension til en borger, hvis kommunen vurderer, at borgeren i kraft af sine ressourcer burde kunne arbejde inden for nærmere angivne jobfunktioner fx i et fleksjob – selv om dette ikke er blevet dokumenteret gennem indsatsen.

Hvis det er dokumenteret, at borgeren varigt ikke har en tilstrækkelig arbejdsevne til at kunne varetage et fleksjob, og det ikke er muligt at forbedre arbejdsevnen, skal kommunen træffe afgørelse om tilkendelse af førtidspension.

Kommunen skal træffe afgørelse om afslag på førtidspension, når det efter en samlet faglig vurdering af de foreliggende oplysninger er dokumenteret, at en person ved konkret angivne arbejdsfunktioner kan blive selvforsørgende enten umiddelbart eller ved en nærmere angivet indsats, jf. lovens § 16 og § 20, stk. 2.

I principafgørelse P-7-04 fastslog Ankestyrelsen, at kravet til beskrivelse af konkrete arbejdsfunktioner ved afslag på førtidspension svækkes, når sagen behandles på det foreliggende dokumentationsgrundlag.

6.1 Tidspunkt for tilkendelse af førtidspension

Da det er en betingelse for tilkendelse af førtidspension, at personen ikke vil være i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, kan der ikke tilkendes førtidspension med virkning fra et tidspunkt, hvor personen fortsat er selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde.

Ankestyrelsens principmeddelelse 16-23 om tilkendelsestidspunkt for førtidspension fastslår, at når en person er i en opsigelsesperiode i et ansættelsesforhold, er personen selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, selvom personen på det tidspunkt ikke er i stand til at udføre konkrete arbejdsopgaver. Personen er fortsat ansat og får udbetalt løn.

En person, der er i et ansættelsesforhold, herunder i en opsigelsesperiode, kan derfor først tilkendes førtidspension med virkning fra det tidspunkt, hvor opsigelsesperioden er udløbet, og personen ikke længere er selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde.

Det gælder både i de tilfælde, hvor personen er i støttet beskæftigelse, som fx fleksjob, og i de tilfælde, hvor personen er i ordinær beskæftigelse.

Selvom førtidspension først kan tilkendes med virkning fra det tidspunkt, hvor borgeren ikke længere er selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, kan en sag om tilkendelse af førtidspension godt behandles, mens borgeren fortsat er selvforsørgende.

6.2. Tilkendelse af førtidspension med revision

Når kommunen tilkender førtidspension er afgørelsen som udgangspunkt varig. Det betyder, at kommunen som hovedregel ikke kan tidsbegrænse en tilkendt førtidspension. Kommunen kan dog i ganske særlige tilfælde i sin afgørelse beslutte, at en sag skal genoptages til vurdering på et senere tidspunkt, der fastsættes af kommunen, jf. lovens § 20, stk. 1, 2. punktum.

Behovet for en afgørelse om ny vurdering kan især forekomme, når der er tale om pension til unge og ved visse sygdomme, der erfaringsmæssigt har et uforudsigeligt forløb. En alvorlig sygdom med et uforudsigeligt forløb kan fx være visse former for kræft. Der skal dog være tale om personer med en alvorlig lidelse, som betyder, at de på afgørelsestidspunktet vurderes at være ude af stand til at kunne blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, som udgangspunkt inden for en længere periode på omkring 5 år. Sådanne sager skal tages op til ny vurdering på det tidspunkt, hvor det forventes, at der kan gennemføres yderligere behandlingsmæssige foranstaltninger. Det kan fx i være tilfældet, når en borger afventer organtransplantation.

Afgørelse om ny vurdering skal meddeles borgeren i forbindelse med afgørelsen om pension. Kommunen skal i afgørelsen redegøre for baggrunden for, at førtidspensionen undtagelsesvist tilkendes med revision. Kommunen skal også oplyse i afgørelsen, hvornår sagen skal tages op til ny vurdering.

I principafgørelse 5-23 om tilkendelse af førtidspension med revision omhandler 4 sager, hvor kommunen har tilkendt førtidspension med revision.

”I sag nr. 1, var der tale om en borger på 46 år, som bl.a. led af PTSD og angst. Borgeren havde som følge heraf en aktuel betydelig nedsat funktionsevne. Klinisk Funktion vurderede, at den psykiske tilstand muligvis kunne bedres gennem yderligere behandling, når og hvis borgerens aktuelle alvorlige belastninger ophørte. På baggrund af oplysningerne om, at der ikke helt kunne udelukkes en bedring, tilkendte kommunen førtidspension med revision til borgeren.

Ankestyrelsens Beskæftigelsesudvalg fandt ikke grundlag for at tilsidesætte kommunens beslutning om at tilkende borgeren førtidspension med revision. Udvalget lagde vægt på de lægelige oplysninger om, at der var udestående behandlingsmuligheder for den psykiske tilstand, som borgeren på grund af aktuelle belastninger ikke var i stand til at modtage og profitere af. Udvalget stadfæstede derfor kommunens afgørelse.

I sag nr. 2 tilkendte kommunen førtidspension med revision til en borger på 38 år, som led af en arvelig bindevævssygdom, Ehlers-Danlos syndrom. Kommunen begrundede revisionen med, at borgeren var ung, og at en vurdering af den samlede funktionsevne krævede, at borgeren var fritaget for pres og stresspåvirkning i nogle år.

Ankestyrelsens Beskæftigelsesudvalg vurderede, at der ikke var tale om et ganske særligt tilfælde, hvor kommunen kunne tilkende førtidspension med revision. Udvalget lagde vægt på, at der var tale om en progredierende sygdom, at alle behandlingsmuligheder var udtømte, og at arbejdsevnen var tilstrækkeligt afklaret gennem iværksatte beskæftigelsesrettede indsatser gennem årene. Udvalget lagde også vægt på, at der ikke var oplysninger i sagen, der understøttede vurderingen af, at nogle års fritagelse for pres kunne forbedre borgerens arbejdsevne. Udvalget ændrede derfor kommunens afgørelse og ophævede revisionen. ”

Der henvises i øvrigt til principmeddelelsen.

Bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension, m.v. skal anvendes ved genoptagelse af sager om førtidspension, der er tilkendt efter de regler, der

var gældende fra 1. januar 2013, sådan at dokumentationsgrundlaget bliver ajourført med de eventuelle forandringer, der er indtrådt.

Særligt vedr. førtidspension tilkendt 2003-2013

Hvis førtidspensionen er tilkendt efter de regler, der var gældende i perioden fra 1. januar 2003 til 31. december 2012, skal arbejdsevnen vurderes ud fra de kriterier, der var gældende på daværende tidspunkt. Dvs. der skal ses bort fra muligheden for at udvikle arbejdsevnen i et ressourceforløb eller ved ansættelse i fleksjob få timer om ugen.

6.3. Borgerens ret til at medvirke og til fremmøde

Efter retssikkerhedslovens § 4 skal borgeren have mulighed for at medvirke ved behandlingen af sin sag. Det er kommunens opgave at tilrettelægge sagsbehandlingen på en sådan måde, at borgeren kan udnytte denne mulighed. Kommunen har således pligt til at oplyse borgere om retten til at medtage en bisidder. Borgere med udviklingshæmning eller andre, der ikke er i stand til at varetage egne interesser, skal endvidere oplyses om muligheden for at medtage en pårørende eller en anden, der kan varetage pågældendes interesser.

Selvom borgeren som hovedregel har deltaget i mødet i rehabiliteringsteamet, hvor sagen blev behandlet, og derved har haft mulighed for at udtale sig, skal borgeren, inden der træffes afgørelse om førtidspension, have tilbud om at møde frem og udtale sig over for den eller de personer i kommunen, som er tillagt kompetencen til at træffe disse afgørelser, jf. lovens § 20, stk. 3.

Der er tale om et tilbud og det er frivilligt, om borgeren vil benytte tilbuddet.

Borgere, der ønsker at benytte sig af muligheden for at møde frem og udtale sig over for den eller de personer, der skal træffe afgørelse om førtidspension, afholder selv udgifter i forbindelse hermed. Det kan fx dreje sig om transportudgifter, parkeringsafgifter m.v.

I principafgørelse P-30-04 fandt Ankestyrelsen, at en kommunes afgørelse om afslag på førtidspension var ugyldig, fordi ansøgeren ikke, inden der blev truffet afgørelse, havde fået tilbud om i et møde at udtale sig over for den eller de personer, der skulle træffe afgørelse om pension. Reglen om tilbud om møde, før afgørelse om pension træffes, anses for en garantiforskrift, og Ankestyrelsen fandt ikke, at det kunne godtgøres, at det manglende tilbud om møde havde været uden betydning i det konkrete tilfælde.

6.4. Frist for afgørelse

Lovens § 21

§ 21. Kommunalbestyrelsen skal træffe afgørelse senest 3 måneder efter tidspunktet for sagens overgang til behandling efter reglerne om førtidspension, jf. § 17, stk. 2, 3. pkt., og § 18. Dette tidspunkt skal fremgå af sagen og meddeles den pågældende. Hvis fristen i særlige tilfælde ikke kan overholdes, skal pågældende have en redegørelse for, hvad der er årsag til den forlængede sagsbehandlingstid, og besked om, hvornår sagen forventes afgjort.

Kommunen skal træffe afgørelse om førtidspension inden for en frist på tre måneder regnet fra datoen for sagens påbegyndelse. Sagen bør påbegyndes umiddelbart efter, at rehabiliteringsteamet har afgivet indstilling i sagen, eller umiddelbart efter at kommunen har vurderet, at sagen kan påbegyndes uden forudgående forelæggelse for rehabiliteringsteamet.

Når der er tale om en anmodning efter lovens § 17, stk. 2, skal tidspunktet for modtagelse af anmodningen fremgå af sagen og meddeles den pågældende, når kommunalbestyrelsen træffer afgørelse om sagens overgang til behandling efter reglerne om førtidspension.

Hvis fristen i særlige tilfælde ikke kan overholdes, skal borgeren have en redegørelse for, hvad der er årsag til den forlængede sagsbehandlingstid, og besked om, hvornår sagen forventes afgjort. I sager, der vedrører førtidspension til personer, hvor de medicinske behandlingsmuligheder er udsigtsløse, og prognosen er kort levetid, skal en kort sagsbehandlingstid prioriteres højt.

Når der er truffet afgørelse om tilkendelse af førtidspension, bør kommunen være opmærksom på, at en borger, som får tilkendt en førtidspension, kan være berettiget til ydelser fra forsikringsselskaber, arbejdsmarkedspensionsordninger m.v. Det er derfor vigtigt, at det pågældende selskab eller den pågældende pensionskasse får kendskab til, at der er tilkendt førtidspension, med henblik på udbetaling af en eventuel forsikringsydelse til førtidspensionisten.

Kommunen kan i sådanne situationer opfordre borgeren til, eller assistere borgeren med, at tage kontakt til den relevante pensionsudbetaler. Hjemmesiden www.pensionsinfo.dk kan med fordel anvendes til at afdække, hvilket pensionselskab, der er relevant for den enkelte borger. PensionsInfo er et samarbejde mellem en række pensionskasser, livsforsikringsselskaber og offentlige myndigheder, som har til formål at give borgerne mulighed for at danne sig et overblik over egne pensionsrettigheder.

6.5. Vejledning om klageadgang

Træffer kommunen afgørelse om afslag på førtidspension, skal kommunen vejlede borgeren om adgangen til at klage. Folketingets Ombudsmand har i en konkret sag - FOB 2002.340 - om klagemuligheder udtalt, at retssikkerhedslovens § 5 må anses for at indebære, at forvaltningsmyndighedernes almindelige vejledningspligt er skærpet på det sociale område.

Giver kommunen fx afslag på førtidspension til en udviklingshæmmet, har kommunen således pligt til at sikre sig, at modtageren har forstået, hvornår og hvordan der kan klages over afgørelsen. Efter forvaltningslovens § 8 kan en part i en sag på ethvert tidspunkt af sagens behandling lade sig repræsentere eller bistå af andre. Retten til at lade sig repræsentere eller bistå gælder også ved klager.

Når en person er under værgemål, skal værgeren handle og træffe beslutning på borgerens vegne om økonomiske og personlige forhold inden for værgens kompetence, dvs. inden for værgens udmeldte opgaver. Det kan fx være i forhold til at klage over kommunens afgørelse.

7. Personer, der er tilkendt førtidspension

Hvis en førtidspensionist mod forventning opnår en betydelig forbedring af arbejdsevnen, kan der opstå situationer, hvor der skal træffes afgørelse om, at pensionen skal gøres hvilende, frakendes eller om at pensionisten skal tilbydes indsatser for at forsøge at forbedre arbejdsevnen, med henblik på at blive helt eller delvis selvforsørgende.

7.1. Hvilende pension

Lovens § 43 a.

§ 43 a. Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om, at retten til førtidspension efter § 16 skal være hvilende, hvis pensionisten anmoder herom, eller hvis en pensionist under 60 år i en længere periode har arbejdsindkomst, som kan være et udtryk for, at pensionisten vedvarende vil kunne være selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde.

Stk. 2. Beskæftigelsesministeren fastsætter nærmere regler for vurderingen af, om førtidspension kan gøres hvilende.

Stk. 3. Kommunalbestyrelsen kan træffe afgørelse om, at førtidspensionen inddrages i tilfælde, hvor pensionisten ikke medvirker til de nødvendige undersøgelser, jf. kapitel 3 i lov om retssikkerhed og administration på det sociale område, optræning eller andre foranstaltninger, der må antages mere varigt at kunne forbedre arbejdsevnen væsentligt, jf. dog § 43 b.

Retten til førtidspension gøres hvilende, hvis pensionisten anmoder herom, eller hvis en pensionist under 60 år i en længere periode har arbejdsindkomst, som kan være et udtryk for, at pensionisten vedvarende vil kunne være selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde., jf. lovens § 43 a stk.1.

En førtidspension kan gøres hvilende uden tidsmæssig begrænsning, jf. lovens § 43 a, stk. 1. At bestemmelsen ikke angiver en øvre grænse for, hvor længe pensionen kan gøres hvilende, udelukker ikke, at kommunen kan beslutte at gøre pensionen hvilende i et konkret tidsrum.

Kommunen kan efter lovens § 20, stk. 1, 2. punktum, fastsætte en frist for genvurdering af en tilkendt førtidspension. En tidligere fastsat frist fastholdes, uafhængigt af om førtidspensionen i mellemtiden er gjort hvilende. Udløber fristen i den periode, hvori den pågældende fx har beskæftigelse i et fleksjob, fastsættes en eventuel ny frist på baggrund af en samlet vurdering af sagen.

At pensionen gøres hvilende vil sige, at pensionsudbetalingen ophører, men at der er adgang til at få pensionsudbetalingen genoptaget, ved henvendelse til kommunen. Det kan fx ske, hvis det viser sig, at forudsætningerne om erhvervsindtægtens størrelse ikke holder. Der skal ikke søges om og tilkendes førtidspension på ny.

Reglen er en beskyttelsesforanstaltning, og dens formål er at støtte pensionistens forsøg på at gå i arbejde. Ved ordningen skabes der tryghed for, at der er et stabilt forsørgelsesgrundlag at falde tilbage på, hvis bestræbelserne mislykkes.

Bestemmelsen om hvilende pension anvendes, når den pågældende har erhvervsindtægt, eller et forestående arbejdsforsøg kan antages at føre til en sådan indtægt. Der skal være tale om erhvervsindtægter, der er så store, at pensionen ikke kan bevares, selv om de helbredsmæssige forhold isoleret set giver grundlag for pensionen.

Baggrunden for at gøre pensionen hvilende kan også være, at det anses for tvivlsomt, om den pågældende efter sin helbredstilstand at dømme vil være i stand til varigt at have en erhvervsindtægt af en sådan størrelse, at pensionen må frakendes.

I perioden fra den 1. januar 2023 til og med den 31. december 2025, hvor førtidspension ikke kunne frakendes, tjente hvilende pension desuden som en sikring af, at det ikke er muligt i ubegrænset omfang at have arbejde samtidig med modtagelse af førtidspension.

Bkg. § 7

§ 7. Kommunen skal træffe afgørelse om, at retten til førtidspension tilkendt efter § 16 i lov om social pension gøres hvilende, hvis pensionisten anmoder herom, hvis pensionisten overgår til fleksjob eller hvis pensionisten deltager i længerevarende aktiveringsmæssige foranstaltninger.

Stk. 2 Kommunen kan vurdere om førtidspensionen skal gøres hvilende, hvis en pensionist under 60 år, i en længere periode har indkomst ved arbejde, der overstiger, hvad der svarer til 243.660 kr. årligt (2026 niveau). Indkomsten skal indgå som et element i en samlet individuel vurdering af, om førtidspensionisten vedvarende vil kunne være selvforsørgende ved arbejde.

Stk. 3. Beløbet i stk. 2 reguleres en gang årligt den 1. januar med 2,0 pct. tillagt tilpasningsprocenten for det pågældende finansår, jf. lov om en satsreguleringsprocent og § 49 a i lov om social pension. Beløbet afrundes til nærmeste kronebeløb, der kan deles med 12.

Stk. 4. Afgørelser efter stk. 1 og 2 har virkning, indtil pensionsudbetalingen genoptages, jf. stk. 6, eller indtil personen når folkepensionsalderen.

Stk. 5. Pensionen udbetales indtil udgangen af den måned, hvori kommunen har truffet afgørelse om at gøre retten til pensionen hvilende, eller indtil tidspunktet for påbegyndelsen af et fleksjob.

Stk. 6. Pensionsudbetalingen genoptages efter anmodning fra borgeren, når forholdene efter stk. 1 ikke længere gør sig gældende. Genoptagelsen af pensionsudbetalingen kan tidligst ske med virkning fra den 1. i måneden efter anmodningen, eller fra ophør af en ansættelse i fleksjob.

Kommunen skal træffe afgørelse om, at retten til førtidspension tilkendt efter § 16 i lov om social pension gøres hvilende, hvis pensionisten anmoder herom, hvis pensionisten overgår til fleksjob eller hvis pensionisten deltager i længerevarende aktiveringsmæssige foranstaltninger. jf. bkg. § 7 stk. 1.

Fleksløntilskud kan ikke udbetales samtidig med førtidspension. Hvis den pågældende overgår til fleksjob, forudsættes det derfor, at pensionen gøres hvilende. Kommunen kan vurdere om førtidspensionen skal gøres hvilende, hvis pensionister under 60 år i en længere periode har haft en indtægt, der svarer til 243.600 kr. årligt (2026 niveau), jf. bkg. §7 stk. 2. Beløbet vil sikre, at pensionisten har et rimeligt forsørgelsesgrundlag, når pensionen gøres hvilende.

Beløbsgrænsen skal indgå som et element i den samlede vurdering af, om førtidspensionisten vedvarende vil kunne være selvforsynende ved arbejdet.

Udbetaling Danmark, som udbetaler førtidspension, sender lister til kommunerne en gang årligt over førtidspensionister, der har større indkomster ved arbejde. På den baggrund kan kommunen vurdere, om der er grundlag for at overveje, om førtidspensionen skal gøres hvilende.

Hvis kommunen på anden måde, end via oplysninger fra Udbetaling Danmark, bliver bekendt med, at en førtidspensionist har betydelig indkomst ved arbejde, kan kommunen også vurdere om førtidspensionen skal gøres hvilende.

Ved vurderingen af om førtidspensionen skal gøres hvilende, skal kommunen foretage en konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde, og lægge vægt på, hvor længe førtidspensionisten har arbejdet i betydeligt omfang og om det forventes, at pensionisten vedvarende vil være i stand til at arbejde i betydeligt omfang.

Udbetalingen af pension genoptages efter anmodning fra borgeren, når forholdene efter stk. 1 eller 2 ikke længere gør sig gældende. Genoptagelsen af pensionsudbetalingen kan tidligst ske med virkning fra den 1. i måneden efter anmodningen, eller fra ophør af en ansættelse i fleksjob. Der skal ikke ansøges om og tilkendes førtidspension på ny.

7.2. Inddragelse af pension

Efter lovens § 43 a, stk. 3, kan kommunen bestemme, at førtidspension inddrages i de tilfælde, hvor en person ikke medvirker til de nødvendige undersøgelser, optræning eller andre foranstaltninger, der må antages mere varigt at kunne forbedre arbejdsevnen væsentligt. Det fremgår af lovens § 43 b, at dette udgangspunkt fraviges, når der er tale om lægebehandling i snæver forstand, se denne vejlednings afsnit 5.2.

7.3. Frakendelse af førtidspension

Lovens § 44

§ 44. Kommunalbestyrelsen skal træffe afgørelse om frakendelse af førtidspension, hvis der er sket en væsentlig forbedring af arbejdsevnen, som medfører, at pensionisten vedvarende kan være selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, jf. dog stk. 4. I den forbindelse træffer kommunalbestyrelsen afgørelse om, hvorvidt pensionen skal bevares i indtil 3 måneder efter det tidspunkt, fra hvilket frakendelse efter 1. pkt. kan ske.

Stk. 2. Pensionisten kan selv rejse sag om frakendelse af pension.

Stk. 3. Efter det fyldte 60. år kan pension uden pensionistens samtykke ikke frakendes.

Stk. 4. Kommunalbestyrelsen kan ikke træffe afgørelse om frakendelse af førtidspension i perioden fra den 1. januar 2023 til og med den 31. december 2025, medmindre der foreligger særlige omstændigheder.

Stk. 5. Der kan ikke ske frakendelse af pension for tidligere udsendte soldater og andre tidligere udsendte statsansatte med diagnosticeret posttraumatisk belastningsreaktion, belastnings- og stressrelaterede tilstande, angst, depression, personlighedsforstyrrelser, misbrug, søvnforstyrrelser, andre psykiatriske lidelser og komorbide lidelser. Ved tidligere udsendte soldater og andre tidligere udsendte statsansatte forstås personer, der som led i ansættelsen i staten har været udsendt mindst en gang eller i øvrigt i tjenstligt medfør har opholdt sig i udlandet i områder, hvor danske statsansatte deltager i konfliktforebyggende, fredsbevarende, fredsskabende, humanitære og andre lignende opgaver. Personen skal efter anmodning dokumentere, at vedkommende er diagnosticeret med en af de diagnoser, som fremgår af 1. pkt., og at vedkommende er omfattet af personkredsen i 2. pkt.

Når en førtidspension er tilkendt, kan der senere opstå spørgsmål om frakendelse. Spørgsmålet om frakendelse kan rejses af kommunen eller af pensionisten selv.

Kommunen skal holde sig underrettet om førtidspensionistens forhold med henblik på at kontrollere, om førtidspensionisten fortsat opfylder betingelserne for retten til den tilkendte pension. Kommunen skal træffe afgørelse om frakendelse af pensionen, hvis der er sket en væsentlig forbedring af arbejdsevnen, som medfører, at pensionisten vedvarende kan være selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde.

Hvis en førtidspensionist mod forventning er blevet i stand til at arbejde i større omfang end forudsat ved tilkendelsen af førtidspension, og førtidspensionisten gennem en længere periode derved har vist, at arbejdsevnen er forbedret, skal kommunen tage sagen op med henblik på en vurdering af førtidspensionistens arbejdsevne.

Kommunen skal således foretage en konkret helhedsvurdering af, om førtidspensionisten er blevet i stand til at udføre konkret specificerede arbejdsfunktioner og derved vedvarende opnå indtægt til selvforsørgel-

se. Det kan være fx i et fleksjob efter § 116, stk. 1, i LAB-loven, hvorimod en ansættelse i fleksjob efter LAB-lovens § 116, stk. 2, (om fleksjob i få timer), ikke kan danne baggrund for en frakendelse af førtidspensionen, medmindre personens arbejdsevne udvikler sig væsentligt i det pågældende fleksjob.

Der kan ikke lægge vægt på, at en førtidspensionist er dømt for kriminalitet, men hvis en pensionist er dømt for at have foretaget kriminelle handlinger, der efter karakteren ikke ses at stemme overens med den begrænsning af arbejdsevnen, som har dannet grundlag for tilkendelse af førtidspension, vil det være muligt for kommunen at inddrage dette i helhedsvurderingen af pensionistens arbejdsevne.

Kommunen skal i forbindelse med den konkrete helhedsvurdering af pensionistens arbejdsevne vurdere, om der er behov for at indhente aktuelle lægelige oplysninger.

Det er ikke en generel betingelse for at frakende førtidspensionen, at der skal foreligge aktuelle lægelige oplysninger om den pågældendes helbredsmæssige forhold. Dette vil ofte være nødvendigt, men afgørelsen om frakendelse afhænger af en konkret vurdering af arbejdsevnen, som i visse tilfælde vil kunne være tilstrækkeligt belyst gennem pensionistens aktuelle beskæftigelse.

I principafgørelse 120-13 vurderede Ankestyrelsen, at det forhold, at en borger i perioden fra maj 2011 til november 2012 var ansat som sygeplejerske 24 timer om ugen, ikke kunne føre til frakendelse af førtidspension. Der blev lagt vægt på borgerens oplysninger om, at den pågældende reelt arbejdede omkring 18 timer om ugen. Der blev endvidere lagt vægt på oplysningerne om, at den pågældende havde flere tjenstlige samtaler med sin arbejdsgiver om at stoppe, da det ikke var holdbart, at der var så mange faste arbejdsopgaver, som den pågældende ikke kunne magte. Der blev desuden lagt vægt på oplysningerne om, at hun i ansættelsesperioden samlet var sygemeldt i ca. 2 måneder blandt andet pga. stress over sit arbejde, og at hun holdt mange ferieuger uden løn, da hun havde meget store problemer med at klare at arbejde så meget. Der blev ligeledes lagt vægt på, at hun i oktober 2011 tilkendegav over for kommunen, at hun under ingen omstændigheder varigt og på sigt kunne klare at arbejde 20-24 timer om ugen, og at hun havde taget chancen med jobbet med henblik på at få sat timetallet ned, så det blev i overensstemmelse med det, hun magtede. Endelig blev der lagt vægt på, at hun er tilkendt førtidspension på baggrund af diskusprolaps og hjernetumor, og at hun efter det oplyste i øvrigt lider af PTSD.

I principafgørelse 9-15 vurderede Ankestyrelsen, at en borger ikke længere var berettiget til førtidspension. Ankestyrelsen lagde vægt på, at førtidspensionen var tilkendt fra den 1. december 2008 på grund af emotionelt ustabil personlighedsstruktur, ADHD og følgevirkninger efter halebensbrud. Ankestyrelsen lagde også vægt på, at han havde arbejdet som social- og sundhedshjælper i en kommune. Ankestyrelsen lagde særlig vægt på oplysningerne fra e-indkomst, hvoraf det fremgik, at han i 2011 arbejdede gennemsnitlig 28,54 timer om ugen, i 2012 arbejdede gennemsnitlig 27,74 timer om ugen, og fra januar 2013 til maj 2013 arbejdede gennemsnitlig 29,8 timer om ugen. I en anden sag vurderede Ankestyrelsen ligeledes, at en borger ikke længere var berettiget til førtidspension, idet han gennem en længere årrække havde vist, at han kunne klare et fleksjob (på over 20 timer om ugen).

I sager om frakendelse af førtidspension skal kommunen ikke udarbejde rehabiliteringsplan eller forelægge sagen for rehabiliteringsteamet.

Begrundelsen herfor er, at når kommunen træffer afgørelse om at frakende førtidspension, skal kommunen ikke iværksætte en fremadrettet indsats for borgeren. Borgeren skal, inden frakendelse kan komme på tale, have vist en arbejdsevne, som kan anvendes enten på det ordinære arbejdsmarked eller i et fleksjob. Det gælder dog ikke fleksjob, hvor borgerens arbejdsevne aktuelt er så begrænset, at det er en forudsætning, at borgerens arbejdsevne kan forbedres inden for en rimelig periode.

Kommunen kan dog vælge at forelægge sagen for rehabiliteringsteamet. I så fald skal kommunen følge sagsbehandlingsreglerne for forelæggelse af sager for rehabiliteringsteamet.

Hvis kommunen træffer afgørelse om, at førtidspensionen skal frakendes, træffes der samtidig afgørelse om, fra hvilket tidspunkt dette skal ske.

Ved frakendelse kan det besluttes, at førtidspensionen bevares i 3 måneder fra afgørelsestidspunktet.

Kommunen skal i forbindelse med frakendelse af førtidspension være opmærksom på lovens § 43 b, hvor det fremgår, at pensionistens afvisning af at modtage behandling ikke kan tillægges betydning ved vurderingen af, om pensionisten fortsat har ret til førtidspension. Det omfatter alene lægebehandling i snæver forstand, det kan fx være operationer og behandling med lægeordineret medicin samt lægebehandling af tilsvarende indgribende karakter, fx ECT-behandling. Det omfatter således ikke genoptræning efter operation, eller behandling hos en fysioterapeut, uanset at det er en læge, der har anbefalet behandlingen, det samme gælder samtaleforløb og behandling hos psykolog. Bestemmelsen fraviger lovens almindelige udgangspunkt om, at kommunen som led i at træffe afgørelse om frakendelse af førtidspension kan stille krav om, at pensionisten deltager i nødvendig lægebehandling – fravigelsen gælder alene for så vidt angår lægebehandling i snæver forstand.

Borgeren kan have et ønske om frakendelse af førtidspension, og inden kommunen træffer afgørelse herom, bør kommunen sikre, at borgeren forstår, hvad frakendelsen betyder og, hvis det er relevant, vejlede om muligheden for hvilende førtidspension.

Efter lovens § 44, stk. 3, kan pensionen ikke frakendes efter førtidspensionistens fyldte 60. år, medmindre pensionisten samtykker.

Undtagelse for frakendelse i perioden 1. januar 2023- 31. december 2025

Efter lovens § 44, stk. 4, kunne der ikke træffes afgørelse om frakendelse af førtidspension i perioden fra den 1. januar 2023 til og med den 31. december 2025, medmindre der forelå særlige omstændigheder.

Kommunen kan efter en konkret vurdering træffe afgørelse om frakendelse af førtidspensionen, hvis pensionisten har forbedret sin arbejdsevne i en sådan grad, at pensionisten vedvarende kan forsøge sig selv ved arbejde, herunder i fleksjob. Kommunen kan tage perioder med arbejde, som er placeret i perioden fra den 1. januar 2023 til og med den 31. december 2025, med i den samlede vurdering af, om pensionisten har forbedret sin arbejdsevne i en sådan grad, at førtidspensionen skal frakendes.

Hvis førtidspensionen er gjort hvilende, og den fortsat er hvilende ved udløbet af den tre-årige periode, bør kommunen først vurdere pensionistens fortsatte ret til førtidspension, når pensionen ikke længere er hvilende.

7.3.1 Undtagelse for frakendelse for tidligere udsendte soldater m.v.

Efter lovens § 44 stk. 5, kan der ikke ske frakendelse af pension for tidligere udsendte soldater og andre tidligere udsendte statsansatte med diagnosticeret posttraumatisk belastningsreaktion, belastnings- og stressrelaterede tilstande, angst, depression, personlighedsforstyrrelser, misbrug, søvnforstyrrelser, andre psykiatriske lidelser og komorbide lidelser.

Disse diagnoser omfatter følgende underkategorier:

– belastnings- og stressrelaterede lidelser udover PTSD, herunder reaktioner på svær belastning og tilpasningsreaktioner,

- angst, herunder fobiske og andre angsttilstande,
- depression, herunder enkeltepisoder og periodiske depressioner,
- personlighedsforstyrrelser, herunder forstyrrelser og ændringer i personlighed samt andre og uspecificerede forstyrrelser
- misbrug, herunder problemer relateret til misbrug
- søvnforstyrrelser, der er ikke-organiske og
- andre psykiatriske lidelser og komorbide lidelser, herunder organiske mentale lidelser, skizofreni, psykoser mm. maniske og bipolare lidelser, affektive tilstande, obsessiv-kompulsiv tilstand, dissociative, somatoforme, andre nervøse tilstande, spiseforstyrrelser, seksuelle, barselsrelaterede forstyrrelser, øvrige misbrug, adfærdsændringer mm, patologiske vane og impulshandlinger, seksuelle afvigelser, mental retardering, udviklingsforstyrrelser, adfærds- og følelsesmæssige forstyrrelser opstået i barndom og opvækst og ikke nærmere specificerede psykiske lidelser.

Disse lidelser er de sygdomme, der fremgår af F2 i henhold til WHO's diagnosesystem ICD-10.

Personen skal efter anmodning dokumentere, at vedkommende er diagnosticeret med en af de nævnte diagnoser.

Ved tidligere udsendte soldater og andre tidligere udsendte statsansatte forstås personer, der som led i ansættelsen i staten har været udsendt mindst en gang eller i øvrigt i tjenstligt medfør har opholdt sig i udlandet i områder, hvor danske statsansatte deltager i konfliktforebyggende, fredsbevarende, fredsskabende, humanitære og andre lignende opgaver. Personen skal efter anmodning dokumentere sin tidligere udsendelse.

EU-borgere

Hvis en EU-borger, der modtager dansk førtidspension, af sit hjemland har været udsendt til en mission, der kan sidestilles med en mission omfattet af forslaget til § 44, stk. 5, så vil de foreslåede regler om manglende mulighed for frakendelse af pension skulle anvendes tilsvarende på vedkommende, hvis vedkommende har en diagnose omfattet af forslaget.

Dokumentation for at tilhøre målgruppen som ikke kan få frakendt førtidspension

Det følger af § 10 i lov om retssikkerhed og administration på det sociale område, at myndigheden har ansvaret for, at sager er oplyst i et tilstrækkeligt omfang til, at myndigheden kan træffe afgørelse.

Det almindelige princip fraviges i disse sager således, at førtidspensionisten efter anmodning selv skal dokumentere, at vedkommende er diagnosticeret med en af de nævnte diagnoser, og at vedkommende er omfattet af personkredsen.

Det forventes, at kommunen i de fleste tilfælde allerede har oplysninger i form af dokumentation for såvel diagnose som udsendelse, f.eks. i forbindelse med, at kommunen har truffet afgørelse om tilkendelse af førtidspension. I disse situationer skal kommunen ikke anmode førtidspensionisten om dokumentation, men skal anvende allerede foreliggende oplysninger. Der kan dog være tilfælde, hvor kommunen ikke har oplysninger, og i disse situationer skal førtidspensionisten efter anmodning dokumentere, at vedkommende er diagnosticeret med posttraumatisk belastningsreaktion m.v. efter diagnosesystemet ICD-10 og at vedkommende er omfattet af personkredsen.

Særligt vedr. førtidspension tilkendt 2003-2013

Hvis førtidspensionen er tilkendt efter de regler, der var gældende i perioden fra 1. januar 2003 til 31. december 2012, skal arbejdsevnen vurderes ud fra de kriterier, der var gældende på daværende tidspunkt. Dvs. Der skal ses bort fra muligheden for at udvikle arbejdsevnen ved ansættelse i fleksjob få timer om ugen.

7.4. Førtidspension og arbejde

Spørgsmålet om omfanget af førtidspensionisters arbejde er ikke direkte reguleret i lovgivningen. Der er en grænse for, hvor stor en indtægt en førtidspensionist kan have ved siden af førtidspensionen, før det påvirker størrelsen på ydelsen. Grænsen retter sig imidlertid ikke alene mod indkomster ved arbejde og kan derfor ikke anvendes som grænse for, hvor meget en førtidspensionist må arbejde og samtidig være berettiget til førtidspension.

Det vil sige, at der ikke er en fastsat grænse for, hvor meget en førtidspensionist må arbejde samtidig med at vedkomme opretholder sin status som pensionist. Men hvis en førtidspensionist demonstrerer en større arbejdsevne, kan det være en anledning til at kommunen overvejer, om den pågældende fortsat opfylder betingelserne for førtidspension, jf. hertil afsnit 7.3. om frakendelse.

Der henvises til ankestyrelsens principmeddelelser 120-13 og 9-15, hvor det fremgår, at førtidspension kan frakendes, hvis der er sket en væsentlig forbedring af arbejdsevnen, som medfører, at førtidspensionisten vedvarende er i stand til at forsørge sig selv ved indtægtsgivende arbejde.

Omfanget af førtidspensionisters frivillige arbejde er ikke reguleret i lovgivningen, men hvis det er dokumenteret, at borgeren ikke er i besiddelse af en tilstrækkelig arbejdsevne, har det ingen betydning for retten til førtidspension, om borgeren er i stand til at varetage et ulønnet frivilligt socialt arbejde heller ikke efter tilkendelse af førtidspension.

Det vil sige, at førtidspensionister må udføre frivilligt socialt arbejde uden timebegrænsning. Hvis en førtidspensionist deltager i frivilligt arbejde i et omfang, som demonstrerer en større arbejdsevne, kan det være en anledning til at kommunen overvejer, om den pågældende fortsat er berettiget til førtidspension.

7.5. Tilbud til førtidspensionister efter lov om en aktiv beskæftigelsesindsats

Personer, der er tilkendt førtidspension, har mulighed for at modtage en række tilbud efter LAB-loven.

De vigtigste regler i LAB-loven om tilbud til førtidspensionister er:

Efter § 27, stk. 3, har førtidspensionister ret til mindst tre samtaler i kommunen. Samtalerne har til formål at afklare, hvilke muligheder personen måtte have for at vende tilbage i ordinær eller støttet beskæftigelse. Efter § 91, kan førtidspensionister få tilbud om vejledning og opkvalificering i form af uddannelser og kurser, der ikke er omfattet af § 90, korte vejlednings- og afklaringsforløb, særligt tilrettelagte projekter og særligt tilrettelagte uddannelsesforløb, herunder praktik under uddannelsesforløbet.

Efter § 57, stk. 1, kan førtidspensionister få tilbud om virksomhedspraktik hos private og offentlige arbejdsgivere, hvis de har vanskeligt ved at opnå eller fastholde beskæftigelse på normale løn- og arbejdsvilkår eller med løntilskud. Et tilbud om virksomhedspraktik til en førtidspensionist kan som udgangspunkt have en varighed på op til 13 uger, jf. § 61, stk. 1, nr. 2. Førtidspensionister modtager førtidspension under virksomhedspraktikken, jf. § 62, stk. 1.

Efter § 66, stk. 1, og 67, stk. 2, kan førtidspensionister få tilbud om ansættelse med løntilskud med henblik på opnåelse eller fastholdelse af beskæftigelse. Ansættelse med løntilskud kan have en varighed på mere end 12 måneder, jf. § 68, nr. 3. Efter § 74, fastsættes løn- og arbejdsvilkår, herunder arbejdstiden,

ved aftale mellem arbejdsgiveren og personen, i samarbejde med de faglige organisationer. Fastsættelse og udbetaling af løntilskuddet fremgår af §§ 75-76.

8. Tilkendelse af førtidspension til personer bosat i udlandet

8.1. Udbetaling Danmark

Lovens § 62

§ 62. Udbetaling Danmark har myndighedsansvaret efter denne lov vedrørende pension, der skal ydes til personer med fast bopæl i udlandet eller på Færøerne eller i Grønland efter denne lov, efter forordning (EF) nr. 883/04 om koordinering af de sociale sikringsordninger og efter regler i overenskomster med andre stater.

Stk. 2. Ved udøvelsen af de beføjelser, der er nævnt i stk. 1, finder §§ 18, 21 og 26 d ikke anvendelse på personer med bopæl i udlandet. Grundlaget for afgørelsen om førtidspension, jf. § 19, skal bestå af redegørelser for de forhold og omstændigheder, som kan oplyses af de udenlandske pensionsmyndigheder.

Stk. 3. Udbetaling Danmark kan behandle en sag om seniorpension til personer med fast bopæl i udlandet, når der ved påbegyndelsen af realitetsbehandlingen er mindre end 6 måneder til, at personen opfylder betingelsen om højst at have 6 år til folkepensionsalderen.

Stk. 4. Beskæftigelsesministeren fastsætter nærmere regler om varetagelse af administration af pension for personer, der har bopæl i udlandet.

Udbetaling Danmarks kompetence

Kommunernes kompetence i enkeltsager om pension efter forordning (EF) nr. 883/04 og konventioner/overenskomster, som Danmark har indgået med andre lande, varetages af Udbetaling Danmark, når det drejer sig om personer, der har fast bopæl i udlandet.

Kommunernes kompetence i sager om social pension varetages i øvrigt af Udbetaling Danmark, når de angår pension til personer med fast bopæl i udlandet. Når en pensionist eller pensionsansøger flytter til udlandet, skal den hidtidige bopælskommune indsende pensionssagen til Udbetaling Danmark, se bkg. kapitel 11.

8.2. Ansøgning og sagsbehandling

Bkg. § 51

§ 51. For personer med fast bopæl i udlandet anses en pensionssag for påbegyndt den dato, hvor ansøgning om pension indgives til Udbetaling Danmark eller til rette myndighed i bopælslandet.

Stk. 2. Udbetaling Danmark skal angive den dato, hvor Udbetaling Danmark har modtaget ansøgning om førtidspension eller folkepension fra ansøgeren eller fra rette myndighed i bopælslandet, og meddele denne til ansøgeren.

§ 52. For ansøgere om førtidspension med bopæl i udlandet er en del af grundlaget for vurderingen af ret til førtidspension en plan, som Udbetaling Danmark udarbejder efter principperne i § 3, stk. 1 og 2, i

Bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv., jf. § 5. I planen indgår de forhold og omstændigheder, der kan oplyses af de udenlandske myndigheder og ansøgeren.

Stk. 2. Udbetaling Danmark foretager en vurdering af ansøgerens beskæftigelsesmuligheder efter danske regler svarende til, at ansøgeren var bosat i Danmark. Udbetaling Danmark tager stilling til, om ansøgeren efter danske regler vil have mulighed for at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, herunder i fleksjob.

§ 53. Grundlaget for afgørelse om førtidspension til personer med fast bopæl i udlandet skal udarbejdes efter reglerne i lovens § 19, stk. 1, nr. 3 -5, ud fra de forhold og omstændigheder, der kan oplyses af de udenlandske pensionsmyndigheder og af ansøgeren...

Stk. 2. I forbindelse med sagsbehandlingen kan Udbetaling Danmark benytte lægefaglig bistand som efter hidtil gældende praksis.

Pensions sagen anses for påbegyndt den dato, hvor ansøgning om pension indgives til Udbetaling Danmark eller til rette myndighed i udlandet, jf. bkg. § 51, stk. 1.

Udbetaling Danmark skal give meddelelse tilbage til ansøgeren om hvilken dato, ansøgningen er modtaget i Udbetaling Danmark.

Påbegyndelse af en pensions sag for personer med fast bopæl i udlandet er ikke reguleret af lovens § 18, men af lovens § 62, stk. 2.

3-måneders fristen i lovens § 21 finder ikke anvendelse for personer med bopæl i udlandet, se lovens § 62, stk. 2.

Når ansøgning er modtaget, indhenter Udbetaling Danmark de dokumenter, der er nødvendige for at træffe en korrekt afgørelse. Vurderingsgrundlaget består af de dokumenter, der foreligger fra den udenlandske myndighed samt oplysninger fra ansøgeren.

Bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension m.v. finder anvendelse i sager om førtidspension for ansøgere med bopæl i udlandet, se bkg. § 51.

Udbetaling Danmark skal behandle sagen efter bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension m.v., der også finder anvendelse for personer med bopæl i udlandet. Der gælder dog visse undtagelser, som vedrører samarbejdet med borgeren iværksættelse af aktiviteter til afklaring eller forbedring af borgerens arbejdsevne samt visitation til fleksjob.

Redegørelsen for borgerens arbejdsevne skal udarbejdes i samarbejde med borgeren, og borgerens opfattelse af forholdene skal fremgå af sagen. Udbetaling Danmarks kontakt med borgeren i udlandet er overvejende være skriftlig. På grund af afstand og sproglige barrierer mv. vil Udbetaling Danmark sjældent kunne få et samarbejde med borgeren, som det vil være tilfældet i en kommune, hvor der opnås et indgående kendskab til borgeren. Udbetaling Danmark er derfor undtaget fra reglen om, at udarbejdelsen og anvendelsen af rehabiliteringsplanens forberedende del skal tage udgangspunkt i en samtale med borgeren.

Udbetaling Danmark kan i modsætning til kommunerne ikke iværksætte aktiviteter med henblik på at afklare eller forbedre borgerens arbejdsevne, fx ved iværksættelse af tilbud efter Lov om en aktiv

beskæftigelsesindsats i bopælslandet. Udbetaling Danmark kan heller ikke visitere personer i udlandet til fleksjob. Behandlingen og afgørelsen af sager i Udbetaling Danmark sker derfor normalt på grundlag af den situation, borgeren aktuelt er i, og udviklingsaspektet i sagsbehandlingen kan ikke indgå med samme vægt.

Udbetaling Danmark er derfor også undtaget fra de regler, som forpligter kommunen til at iværksætte aktiviteter eller visitere til fleksjob.

8.3. Tilvejebringelse af vurderingsgrundlag

Grundlaget for afgørelse om førtidspension til personer med bopæl i udlandet skal udarbejdes efter reglerne i lovens § 19, stk. 1, nr. 3-5, ud fra de forhold og omstændigheder, der kan oplyses af den udenlandske pensionsmyndighed og af ansøgeren, se lovens § 62, stk. 2, og bkg. § 53.

Udbetaling Danmark skal tage stilling til hvilke oplysninger, der skal indhentes fra den udenlandske pensionsmyndighed og ansøgeren til brug ved beskrivelse og vurdering af elementerne i rehabiliteringsplanens forberedende del. Udbetaling Danmark retter således som udgangspunkt ikke direkte henvendelse til læger, revalideringsinstitutioner m.v. i bopælslandet, men anmoder pensionsmyndigheden i bopælslandet eller ansøgeren om at indhente yderligere oplysninger.

Det følger af de særlige forhold i sager om førtidspension til personer med fast bopæl i udlandet, at borgerens rehabiliteringsplan typisk ikke vil kunne beskrives og vurderes lige så indgående som i danske kommuner. Visse elementer i rehabiliteringsplanens forberedende del fx sociale kompetencer vil kun vanskeligt lade sig beskrive og vurdere skriftligt. Udbetaling Danmark skal tilstræbe at udarbejde en så fyldestgørende redegørelse for ansøgerens arbejdsevne som muligt.

Ansøgeren har pligt til at medvirke ved oplysningen af sin sag, herunder bidrage til udarbejdelse af rehabiliteringsplanens forberedende del. Borgeren kan ligeledes pålægges selv at fremskaffe oplysninger til brug for beskrivelsen og vurderingen af den pågældendes arbejdsevne. Udbetaling Danmark vurderer i hvert enkelt tilfælde hvilke oplysninger, ansøgeren skal bidrage med eller fremskaffe. Bidrager borgeren ikke aktivt til sagens oplysning, kan der indtræde processuel skadevirkning.

8.4. Vurdering, partshøring og afgørelse

Borgerens arbejdsevne skal vurderes på grundlag af rehabiliteringsplanens forberedende del sammenholdt med mulighederne på arbejdsmarkedet, se lovens § 16 og bekendtgørelse om rehabiliteringsplan og rehabiliteringsteamets indstilling om fleksjob, førtidspension mv. Udbetaling Danmark foretager en vurdering af ansøgers beskæftigelsesmuligheder efter danske regler, dvs. en vurdering som om ansøgeren var bosat i Danmark. Udbetaling Danmark tager således stilling til, om ansøger efter danske regler fx efter deltagelse i beskæftigelsesrettede tilbud vil have mulighed for at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, eller om ansøger ville have mulighed for at opnå selvforsørgelse i fleksjob.

Udbetaling Danmark skal som i andre førtidspensionssager forelægge den samlede beskrivelse og vurdering af arbejdsevnen for borgeren. Er borgeren uenig i vurderingen af arbejdsevnen, skal dette fremgå af sagen.

Udbetaling Danmark kan dog undlade at forelægge den samlede beskrivelse og vurdering af arbejdsevnen for borgeren, såfremt betingelserne efter loven § 19 er opfyldt på det foreliggende grundlag.

Inden Udbetaling Danmark træffer afgørelse, skal borgeren have tilbud om i et møde, fx via skype eller telefonisk at udtale sig over for den eller de personer, der skal træffe afgørelsen, se lovens § 20, stk. 3. Der er tale om et tilbud, som borgeren frit kan vælge at tage imod eller ej. Vælger borgeren ikke at

tage imod tilbuddet om et møde, kan borgeren redegøre for sine synspunkter ved anvendelse af andre kommunikationsmidler, og disse synspunkter skal indgå i sagsbehandlingen. Udgifter forbundet med at tage imod tilbuddet afholdes af ansøgeren.

Træffes der afgørelse om tilkendelse af førtidspension, skal der samtidig træffes afgørelse om ansøgningsdatoen.

9. Indberetning af afgørelser i sager om førtidspension

I forbindelse med afgørelse om førtidspension skal kommunerne, Udbetaling Danmark og Ankestyrelsen indberette oplysninger om afgørelser i sager om førtidspension til Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering, jf. bekendtgørelse om det fælles it-baserede datagrundlag og det statistiske datavarehus på beskæftigelsesområdet.

Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering, den 22. januar 2026

KIRSTEN BRIX PEDERSEN

/ Mette Pedersen

Skema til brug for sager om førtidspension som kommunen behandler uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet

Sundhedskoordinatoren udfylder skemaet. Hvis der er tale om en borger, der er terminalt syg, er det ikke et krav, at det er sundhedskoordinator der udfylder skemaet

Borgeren		Kommunen	
Cpr-nr.:		Sagsbehandler:	
Navn:		Kontaktoplysninger:	

A) Er borgeren terminalt syg?	
☐	Ja
☐	Nej (Hvis X gå til udfyldelse af punkt B)
Note:	

B) Hvilke af nedenstående kriterier er opfyldt?	
☐	Kommunen har tilstrækkeligt redegjort for, at borgerens evne til at varetage almindelige dagligdagsaktiviteter er meget svært nedsat og ligeledes redegjort for, at yderligere støtteforanstaltninger af praktisk, social eller plejekarakter ikke kan forbedre funktionsevnen.
☐	Helbredsforholdene er i sig selv tilstrækkelige til at forklare borgerens nedsatte funktionsevne.
☐	Der foreligger en klar diagnose, relevant behandling er gennemført, og prognosen er sikker.
☐	Prognosen indebærer, at funktionsevnen og dermed arbejdsevnen ikke kan udvikles gennem behandling eller træning.
Er alle fire kriterier opfyldt?	
☐	Ja
☐	Nej
Note:	

C) Sundhedskoordinatoren bedes markere, hvilket af nedenstående fire udsagn, sundhedskoordinatoren vurderer, er korrekt:	
☐	Sundhedskoordinator vurderer, at der kan svares "JA" til spørgsmålet i punkt A) og eller punkt B), og at sagen kan afgøres uden forelæggelse for rehabiliteringsteamet.
☐	Sundhedskoordinator vurderer, at der skal svares "NEJ" i <u>både</u> punkt A) og punkt B), og at sagen bør forelægges for rehabiliteringsteamet.
☐	Sundhedskoordinator ønsker samtale med borger og sagsbehandler for at sikre, at sagen er fuldt oplyst.
☐	Sundhedskoordinator vurderer, at sagen er kompleks og bør forelægges rehabiliteringsteamet.

D) Sundhedskoordinatorens stempel og underskrift	
Dato:	
Stempel og underskrift:	